

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
забезпечення практичної роботи
слухачів курсу
“МЕДІАЦІЯ ТА РОЗВ’ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ”

Київ
2024

Укладачі:

С. О. Лисенко, д-р юрид. наук, проф., директор Інституту безпеки, завідувач кафедри інформаційної безпеки Інституту безпеки

Т. Б. Аріфходжаєва, канд. юрид. наук, доц., заступниця директора, декан Інституту безпеки

О. Б. Верба, канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного ун-ту внутрішніх справ

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 8 від 27.06.2024)

Методичний посібник забезпечення практичної роботи слухачів курсу “Медіація та розв’язання конфліктів” / С. О. Лисенко, Т. Б. Аріфходжаєва, О. В. Верба. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. 94 с.

Методичний посібник містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал для самостійного вивчення дисципліни, запитання і завдання для самостійного повторення матеріалу та самоперевірки знань з дисципліни, теми рефератів, список рекомендованої літератури.

Для студентів вищих навчальних закладів — слухачів курсу “Медіація та розв’язання конфліктів”, науково-педагогічних працівників, адвокатів, правоохоронців.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота слухачів є складовою навчального процесу, основним засобом опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Мета самостійної роботи слухачів курсу “Медіація та розв'язання конфліктів” — сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню професійних компетенцій у галузі проведення переговорів та врегулювання конфліктів.

Зміст самостійної роботи слухачів курсу “Медіація та розв'язання конфліктів” визначається навчальною програмою цієї дисципліни, а також цими методичними матеріалами.

Завдання для самостійної роботи слухачів курсу “Медіація та розв'язання конфліктів” передбачають формування у них необхідних знань завдяки пошуку необхідних інформаційних джерел, а через їх опанування — вміння аналітично оцінювати і виділяти основне із запропонованої інформації.

Самостійна робота може відбуватися у таких основних формах:

- опрацювання лекційного матеріалу шляхом обов'язкового вивчення запропонованих викладачем визначень і підготовки відповідей на запитання, які плануються на семінарське заняття;
- використання слухачами у самостійній підготовці монографій, наукових статей, матеріалів конференцій тощо;
- написання реферативних робіт та складання переліку питань, які, на думку слухачів, недостатньо висвітлені в літературі чи на попередній лекції, для чіткого їх засвоєння;
- з метою кращого засвоєння матеріалу самостійне конспектування важливих, з точки зору слухача, питань.

Слухачам пропонується написати реферат і скласти на його основі змістовну доповідь, яка буде вислухана на семінарському занятті. Мета доповіді полягає в засвоєнні слухачами основних аспектів розглянутої теми та формуванні запитань, які можуть виникати в процесі подальшої дискусії.

Вказівки до написання реферативних робіт:

- обсяг — 10–15 аркушів формату А4;
- наявність у вступній частині обґрунтування актуальності теми, що розглядається;
- наявність власних висновків і пропозицій;
- наявність списку використаних джерел.

З метою раціонального використання часу на семінарському занятті обговорюється не більше двох рефератів. Решта часу відводиться для усних опитувань.

Кращі реферати можуть бути рекомендовані до друку як наукові статті, тези доповідей для участі в науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах.

У процесі самостійної підготовки до практичних занять слухачі повинні опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно розглянути зміст питань, що виносяться на заняття, опрацювати навчальну літературу, відповідні нормативно-правові акти.

Критерії оцінювання самостійної роботи слухачів:

- оцінка “відмінно” — слухач повно і всебічно розкриває питання теми, винесені на самостійне опрацювання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідної теми і може аргументовано її доводити;
- оцінка “добре” — загалом рівень знань слухачів відповідає викладеному, але мають місце деякі упущення при виконанні завдань, винесених на самостійне опрацювання, обґрунтування неточні, не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами;
- оцінка “задовільно” — слухач розкрив питання, винесені на самостійне опрацювання, в загальних рисах, розуміє їх суть, намагається робити висновки, але при цьому припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно і не самостійно;
- оцінка “незадовільно” — слухач не в змозі дати відповідь на поставлене запитання або відповідь неправильна, студент не розуміє суті питання, не може зробити висновки.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
курсу
“МЕДІАЦІЯ ТА РОЗВ’ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ”

№ пор.	Назва теми	Кількість годин
1	Гене́за інститу́ту ме́діації в Украї́ні та за кордо́ном	9
2	Джерела правового регулювання медіації. Сфера дії Закону України “Про медіацію”. Медіація у правоохоронній діяльності та в інших сферах	9
3	Медіація як один зі способів альтернативного вирішення спорів: моделі, види та принципи	12
4	Медіатор як суб’єкт медіаційних правовідносин: вимоги, компетенція. Організаційно-правова форма діяльності медіатора	10
5	Процедура здійснення медіації. Договори та угоди в процесі медіації	12
6	Медіація в різних категоріях спорів (цивільних, сімейних, трудових, за участю неповнолітніх тощо) та на різних стадіях процесу	9
7	Методи та інструменти збору інформації. Виявлення інтересів та мотивації сторін	10
8	Основи конфліктології у процесі медіації	10
9	Психологічні основи міжособистісної взаємодії та ефективної комунікації зі сторонами на різних етапах медіації	10
10	Тактика та стратегія медіації	9
Разом		100

ЗМІСТ

курсу

“МЕДІАЦІЯ ТА РОЗВ’ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ”

Тема 1. Генеза інституту медіації в Україні та за кордоном

- 1.1. Виникнення медіації як явища.
- 1.2. Періодизація історії зародження медіації у світі.
- 1.3. Медіація на сучасному етапі.
- 1.4. Медіація в незалежній Україні.

Література [1; 2; 5; 8; 29; 32; 40; 54; 76; 87; 108; 122; 134].

Тема 2. Джерела правового регулювання медіації. Сфера дії Закону України “Про медіацію”. Медіація у правоохоронній діяльності та в інших сферах

- 2.1. Джерела правового регулювання медіації.
- 2.2. Сфера дії Закону України “Про медіацію”.
- 2.3. Законодавчі особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів).

Література [1; 3; 4; 23; 27; 29; 31; 47; 48; 60–63; 78;
101–109; 111–116; 120].

Тема 3. Медіація як один зі способів альтернативного вирішення спорів: моделі, види та принципи

- 3.1. Найпоширеніші моделі медіації.
- 3.2. Типи процедури та види медіації.
- 3.3. Керівні ідеї, засади, принципи медіації.
- 3.4. Важливість нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора.

Література [1; 5; 8; 10; 12; 25; 28; 32; 35; 37; 39; 45; 52; 80;
85; 87; 92; 95; 110; 132].

***Тема 4. Медіатор як суб'єкт медіаційних правовідносин:
вимоги, компетенція. Організаційно-правова
форма діяльності медіатора***

- 4.1. Медіатор як суб'єкт медіаційних правовідносин.
- 4.2. Вимоги до медіатора та його компетенція.
- 4.3. Організаційно-правова форма діяльності медіатора.
- 4.4. Норми професійної етики медіатора.

Література [24; 25; 29; 33; 34; 42; 44; 47; 50; 61; 62; 79; 82;
85; 101; 123].

***Тема 5. Процедура здійснення медіації.
Договори та угоди в процесі медіації***

- 5.1. Особливості процедури здійснення медіації.
- 5.2. Етапи процедури медіації.
- 5.3. Договори та угоди в процесі медіації.

Література [23; 25–27; 29; 30; 34; 37; 42; 46; 78; 79; 82; 94;
101; 103; 108; 119].

***Тема 6. Медіація у різних категоріях спорів (цивільних,
сімейних, трудових, за участю неповнолітніх
тощо) та на різних стадіях процесу***

- 6.1. Медіація у різних категоріях спорів.
- 6.2. Медіація у цивільних спорах.
- 6.3. Медіація у сімейних спорах.
- 6.4. Медіація у трудових спорах.
- 6.5. Медіація у спорах за участю неповнолітніх.
- 6.6. Особливості проведення медіації під час виконавчого провадження.

Література [27; 37; 51; 52; 58; 64–66; 79; 81; 82; 86; 88; 94;
95; 97; 129; 131].

***Тема 7. Методи та інструменти збору інформації.
Виявлення інтересів та мотивації сторін***

- 7.1. Основні способи і методи збору інформації.

- 7.2. Розвідувальне опитування та розвідувальна настанова.
- 7.3. Візуальне приховане спостереження.
- 7.4. Оперативний огляд.
- 7.5. Особистий розшук.
- 7.6. Використання інформаторів.
- 7.7. Реконструкція.
- 7.8. Використання поліграфа.

Література [1–3; 5–7; 10–12; 14–19; 21; 22; 39; 67–74].

Тема 8. Основи конфліктології у процесі медіації

- 8.1. Розуміння конфлікту та його особливостей.
- 8.2. Формули конфлікту.
- 8.3. Еволюція конфлікту.
- 8.4. Класифікація конфліктів.

Література [1–3; 5–7; 10; 13; 35; 67–70; 83; 84].

Тема 9. Психологічні основи міжособистісної взаємодії та ефективної комунікації зі сторонами на різних етапах медіації

- 9.1. Теорії міжособистісних відносин та їх вплив на розв'язання конфліктів. Методи регулювання конфліктів.
- 9.2. Вирішення конфліктів у контексті медіації.
- 9.3. Розвиток навичок ефективної комунікації. Стили ведення переговорів.
- 9.4. Стратегії зменшення напруження та деескалації конфліктів.

Література [1–3; 5–7; 10; 13; 35; 69; 71–73; 83; 84].

Тема 10. Тактика та стратегія медіації

- 10.1. Ключові тактичні прийоми медіації.
- 10.2. Роль встановлення мотиву в розв'язанні конфлікту.
- 10.3. Складові стратегії медіації.

Література [1–3; 5–7; 10–12; 14–19; 21; 22; 39; 67–77; 117; 126; 129].

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПОВТОРЕННЯ МАТЕРІАЛУ ТА САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

Тема 1. Генеза інституту медіації в Україні та за кордоном

1. Наведіть етапи історії зародження медіації.
2. Дайте визначення поняття “медіація”.
3. Яка історія запровадження медіації в Україні?
4. Які положення Рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14.05.1981 р., та Рекомендації № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 399 засіданні заступників міністрів 16.09.1986 р., сприяли розвитку медіації? Чому?
5. Проаналізуйте та викладіть основний зміст Рекомендації № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21.01.1998 р.
6. Наведіть основні тези Рекомендації Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 05.09.2001 р.
7. Який основний зміст Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18.09.2002 р?
8. З якою метою Комісією Європейського Співтовариства у Брюсселі підготовлено “Зелену книгу з альтернативного

вирішення спорів у цивільних та комерційних справах” (2002 р.)?

9. Яка сфера правового регулювання Типового закону “Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру” від 2002 р. Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ)?

10. Які етичні норми передбачає Європейський кодекс етики медiatorів від 02.07.2004 р.?

11. Наведіть основні тези Європейського кодексу поведінки для надавачів послуг з медіації від 2018 р.

12. Який зміст основних положень Директиви Європейсько-го парламенту 2008/52/ЄС “Щодо окремих аспектів медіації в цивільних і комерційних справах”?

13. Чому Закон України “Про медіацію” вважають рамковим? Відповідь обґрунтуйте.

14. Як розвивався інститут медіації в Україні, починаючи з 90-х рр. ХХ ст.?

15. Назвіть основні центри медіації в Україні.

Тема 2. Джерела правового регулювання медіації.

Сфера дії Закону України “Про медіацію”.

Медіація у правоохоронній діяльності

та в інших сферах

1. Дайте визначення поняття “джерело” / “форма” права.

2. Назвіть перелік джерел правового регулювання медіації в Україні.

3. Які конституційні норми уможливають застосування медіації як ADR?

4. Як Конституційний Суд України тлумачить термін “законодавство” (проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна “законодавство”): Рішення Конституційного суду України від 04.06.2009 р. № 13-рп/2009. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>).

5. Назвіть закони України, які містять норми про медіацію.
6. Проаналізуйте положення Конвенції ООН “Про міжнародні угоди за результатами медіації” (the “Singapore Convention on Mediation”) та наведіть основні тези.
7. Що саме рекомендує Комітет Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах?
8. Які заходи слід вжити державами-членам за рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації в кримінальних справах?
9. Що рекомендує Комітет Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами?
10. Як за Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам можна розширити сферу застосування медіації в цивільних справах?
11. Проаналізуйте та наведіть основні тези Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 р. про певні аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах.
12. Яка сфера дії Закону України “Про медіацію”?
13. На яких стадіях юридичного процесу можна застосовувати медіацію?
14. У яких випадках медіація не проводиться?
15. У чому полягає медіабельність юридичного конфлікту?

Тема 3. Медіація як один зі способів альтернативного вирішення спорів: моделі, види та принципи

1. Наведіть законодавче визначення поняття “медіація”.
2. Які моделі медіації вирізняють залежно від ролі медіатора у процедурі медіації? Розкрийте зміст кожної з них.
3. За критерієм зв’язку процедури медіації зі судовим процесом які моделі медіації можна виокремити?
4. Назвіть моделі медіації залежно від методу і ставлення до процесу. Поясніть зміст кожної моделі.

5. Які типи процедури медіації наводять у юридичній літературі залежно від меж втручання медіатора у процес переговорів?

6. Назвіть та поясніть сутність видів медіації залежно від основної мети участі сторін у медіації.

7. Які моделі медіації виокремлюють залежно від того, хто виконує роль медіатора?

8. При розгляді співвідношення судового процесу та медіації які види медіації виокремлюють?

9. Назвіть види медіації за Жаном-Франсуа Сіксом.

10. Які принципи медіації нормативно закріплені в Україні?

11. Розкрийте зміст добровільності медіації.

12. В чому полягає конфіденційність медіації?

13. Який зміст вітчизняним законодавцем вкладено у принципи нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора?

14. Що означає рівність прав сторін медіації?

15. Як Ви розумієте законодавчий термін “самовизначення сторін медіації”?

Тема 4. Медіатор як суб'єкт медіаційних правовідносин: вимоги, компетенція. Організаційно-правова форма діяльності медіатора

1. Дайте визначення поняття “медіатор”.

2. Які вимоги містить Закон України “Про медіацію” до особи, яка має бажання здійснювати діяльність із медіації?

3. Яким кваліфікаційним вимогам повинен відповідати медіатор?

4. Якими правами наділено медіатора?

5. Які обов'язки має медіатор?

6. Які відомості повинен містити Сертифікат про проходження підготовки медіатора?

7. Які відомості включаються до реєстрів медіаторів?

8. Наведіть зміст основних положень Європейського кодексу поведінки для надавачів послуг з медіації.

9. Наведіть тезово основний зміст Європейського кодексу поведінки медіаторів.

10. Який порядок притягнення медіатора до відповідальності?

11. В яких організаційно-правових формах медіатор може здійснювати свою діяльність?

12. Розкрийте зміст обов'язку медіатора щодо конфіденційності медіації.

13. У чому полягає нейтральність медіатора?

14. У чому полягає незалежність медіатора?

15. Які суб'єкти ведуть реєстри медіаторів?

Тема 5. Процедура здійснення медіації.

Договори та угоди в процесі медіації

1. Назвіть елементи медіаційних правовідносин.
2. Схарактеризуйте правовий статус учасників медіаційного процесу.

3. Які є етапи медіаційного процесу?

4. В чому полягає підготовка до здійснення медіації?

5. Який зміст договору про проведення медіації?

6. Перерахуйте випадки припинення медіації.

7. Якими правами наділено сторони медіації?

8. Які обов'язки сторін медіації?

9. Які положення слід зазначити в угоді за результатами медіації?

10. Назвіть основні медіаційні техніки.

11. У чому полягає техніка "рефреймінг"?

12. Який зміст техніки "6 капелюхів мислення"?

13. Що таке "дерево рішень"?

14. Яка сутність і значення BATNA (Best Alternative To a Negotiated Agreement) і WATNA (Worst Alternative To a Negotiated Agreement)?

15. Як працює медіаційна техніка "S.C.O.R.E." (Situation (Ситуація) / Concern (Стурбованість) / Obstacles (Перешкоди) / Results (Результати) / Evaluation (Оцінка))?

Тема 6. Медіація у різних категоріях спорів (цивільних, сімейних, трудових, за участю неповнолітніх тощо) та на різних стадіях процесу

1. Які особливості проведення медіації у сімейних спорах? Чому емоційна складова в таких спорах відіграє важливу роль? Які найбільш ефективні медіаційні техніки доречно застосовувати у такій категорії справ?
2. Які особливості проведення медіації у трудових спорах? Які інтереси мають сторони в таких спорах?
3. Чим відрізняється медіація у цивільних спорах від медіації в інших категоріях спорів?
4. Які особливості медіації за участю неповнолітніх?
5. Чи можна застосовувати медіацію в адміністративних спорах? Які можуть бути труднощі?
6. Чим відрізняється медіація на стадії виконавчого провадження від медіації на початкових стадіях юридичного процесу?
7. Чи може медіація проводитися після ухвалення судового рішення?
8. Які існують міжнародні стандарти медіації?
9. Які перспективи розвитку медіації у виконавчому провадженні в Україні?
10. Які зміни в законодавстві необхідно внести для більш широкого застосування медіації у виконавчому провадженні?
11. Як можна поєднати інтереси стягувача та боржника під час медіації у виконавчому провадженні? Які медіаційні техніки можуть бути найбільш ефективними в цьому випадку?
12. Які переваги та недоліки поєднання функцій медіатора та приватного виконавця в одній особі?
13. Які особливості мають немайнові рішення, які ускладнюють їхнє примусове виконання та роблять медіацію доцільною альтернативою?
14. Які перешкоди можуть виникати під час проведення медіації на стадії виконання судового рішення про поновлення на роботі? Які стратегії медіатор може використовувати для їх подолання?

15. Які переваги та недоліки застосування медіації на стадії виконавчого провадження щодо аліментів? Як можна мінімізувати ризики та максимізувати ефективність цього процесу?

***Тема 7. Методи та інструменти збору інформації.
Виявлення інтересів та мотивації сторін***

1. З яких кроків складається процес медіації?
2. Повідомте усі можливі методи збору інформації.
3. Розкрийте сутність розвідувального опитування.
4. Розкрийте сутність розвідувальної установки.
5. Розкрийте сутність візуального (прихованого) спостереження.
6. Розкрийте сутність оперативного огляду.
7. Розкрийте сутність особистого пошуку (розшуку).
8. Розкрийте сутність методу використання інформаторів.
9. Розкрийте сутність методу реконструкції.
10. Як використовується тестування на детекторі брехні в медіації?

Тема 8. Основи конфліктології у процесі медіації

1. Що таке конфлікт і які основні типи конфліктів можуть виникати під час медіації?
2. Які психологічні основи конфліктів? Обговоріть, як різні мотивації та емоції впливають на конфлікти.
3. Які існують стадії розвитку конфлікту? Опишіть кожную стадію та її значення у процесі медіації.
4. Які стратегії розв'язання конфліктів може застосовувати медіатор? Наведіть приклади.
5. Які інструменти та техніки може використовувати медіатор для деескалації конфлікту?
6. Як важливість культурних відмінностей впливає на розв'язання конфліктів у процесі медіації?
7. Обговоріть вплив комунікації на ефективність медіаційного процесу.

8. Які комунікативні навички є критично важливими для медіатора?

9. Як можна ідентифікувати і зменшити ризики зриву медіаційного процесу?

10. Яких етичних принципів повинен дотримуватися медіатор? Обговоріть, як етика впливає на вибір методів розв'язання конфлікту.

Тема 9. Психологічні основи міжособистісної взаємодії та ефективної комунікації зі сторонами на різних етапах медіації

1. Які психологічні теорії можна застосувати для розуміння міжособистісних взаємодій у медіації?

2. Як важливість самосвідомості медіатора впливає на процес медіації?

3. Які психологічні бар'єри можуть виникати під час комунікації зі сторонами конфлікту? Як їх можна подолати?

4. Як впливають стрес та емоції на процес медіації? Як медіатор може керувати цими аспектами?

5. Які стратегії слід використовувати для побудови довіри між сторонами конфлікту?

6. Які навички активного слухання є критично важливими для медіатора? Наведіть приклади їх застосування.

7. Як медіатор може виявляти та реагувати на неказані потреби та емоції сторін?

8. Які техніки можуть бути використані для зменшення напруження під час медіації?

9. Як можна адаптувати стиль комунікації до різних культурних та соціальних контекстів сторін конфлікту?

10. Які психологічні ефекти має медіація на сторони конфлікту в довгостроковій перспективі?

11. Як впливає взаємна перцепція сторін на ефективність медіаційного процесу?

12. Як медіатор може використовувати невербальні сигнали для підтримки ефективної комунікації?

Тема 10. Тактика та стратегія медіації

1. Назвіть тактичні прийоми медіації.
2. Розкрийте значення мотиву і цілі конфлікту.
3. Дайте визначення співучасті в конфлікті та відмінність у мотивах співучасників конфлікту.
4. Визначить основні групи мотивації конфліктів та схарактеризуйте їх.
5. Назвіть основні стратегічні складові медіації.
6. Дайте характеристику плану медіації.
7. Що таке робота та планування версій розв'язання конфлікту?

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Медіація та відновне правосуддя: взаємодія та різниця.
2. Ефективність медіаційних процедур у сімейних спорах.
3. Вплив культурних факторів на процес медіації.
4. Медіація як альтернатива судовому розгляду: переваги та недоліки.
5. Розвиток навичок медіатора: ключові аспекти та техніки.
6. Медіація в трудових відносинах: кейси та рішення.
7. Юридичні аспекти медіації в Україні та світі.
8. Моделі медіації: порівняльний аналіз.
9. Вплив медіації на психологічний стан учасників конфлікту.
10. Стратегії медіації у вирішенні екологічних конфліктів.
11. Гендерні аспекти медіації.
12. Медіація та лідерство: як керівники можуть використовувати медіацію для вирішення конфліктів.
13. Цифрова медіація: нові технології у розв'язанні конфліктів.
14. Вплив релігії на медіацію: виклики та можливості.
15. Медіація в умовах воєнних конфліктів: обмеження та перспективи.
16. Міжкультурна медіація: вирішення конфліктів у різноманітних суспільствах.
17. Етичні дилеми медіатора.
18. Роль медіації у вирішенні конфліктів у соціальних мережах.
19. Медіація у вирішенні спадкових спорів.
20. Медіація та її вплив на процес прийняття рішень в бізнесі.
21. Використання медіації при розлученні: психологічні аспекти.
22. Вплив медіації на зниження злочинності.
23. Роль медіації у вирішенні міжнародних економічних конфліктів.
24. Медіація у вирішенні конфліктів у медицині.

25. Перспективи розвитку медіації в Україні.
26. Медіація та її вплив на місцеве самоврядування.
27. Вплив медіації на судову систему.
28. Медіація та її використання у кримінальних справах.
29. Медіація та збереження конфіденційності: юридичний аспект.
30. Медіація та миротворчість: аналіз ефективності.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Генеза інституту медіації в Україні та за кордоном

Медіація — добровільна та конфіденційна форма альтернативного способу вирішення спорів, яка базується на домовленостях між двома або більше сторонами, метою якої є вирішення спорів між двома або більше сторонами з конкретними результатами. Третя сторона, незалежний та неупереджений медіатор, допомагає сторонам вести переговори щодо вирішення спору. Роль медіатора — допомогти сторонам знайти власне рішення. Шляхом проведення спільних зустрічей та окремих нарад (кокусів) зі сторонами, медіатор сприяє обом сторонам чітко визначити питання для обговорення, зрозуміти позицію кожної сторони та наблизитися до вирішення спору¹.

Із прадавніх часів з метою вирішення спорів зверталися до посередників.

Зокрема у Стародавній Греції застосовували працю посередників (proхenetas) для розгляду спірних справ.

В античній Греції часто дрібні спори вирішувалися спеціальним судом посередників-діететів, які обиралися з сумлінних та найрозумніших громадян полісу задля вирішення позовів за згодою сторін у складі трьох або більше осіб. Діетети намагалися примирити сторони та закінчити справу “полюбовно”, проте якщо не вдавалося це, то, вислухавши показання обох сторін, вони вирішували справу так би мовити “по совісті”, а сторони повинні були беззастережно дотримуватись прийнятого ними рішення.

Римське право також визнавало посередництво, що було передбачено у кодексі Юстиніана (530–533 роки н. е.). Рим-

¹ Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. Берт Маан Ремко ван Пі, Аліна Сергєєва, Світлана Сергєєва, Луїза Романадзе, Володимир Радченко. Липень 2020. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf>.

ляни використовували різні терміни для поняття “посередник”: *medium*, *internuncius*, *intercessor*, *philantropus*, *conciliator*, *interpolator*, *mediator*. До медіаторів ставилися з повагою і часто шанували нарівні зі жрецями чи вождями племені.

Згадки про медіацію є в Біблії.

В Європі у добу раннього середньовіччя медіація та посередництво стали основними способами врегулювання конфліктів. Цей перехідний період навіть називали добою медіації. В умовах руйнування механізмів правосуддя посередництво у врегулюванні конфліктів здійснювала церква, яка заснувала періоди перемир’я (основні релігійні свята та неділя). Вона відновила практику медіації. Історичною фігурою у цьому плані став Микола з Флю, медіація якого врятувала його країну від розпаду, а людей — від громадянської війни. Окрім того, результатом медіації була Станська конвенція 1481 р., що врегулювала спірні питання прийняття до конфедерації її членів і відносин між ними. В англо-саксонський період у праві середньовічної Англії, при вирішенні спорів у судовому чи арбітражному порядку, сторони мали право спочатку врегулювати спір за участі медіаторів (ними часто ставали судді) та укласти угоду (*amicable agreement*).

Елементи примирення, посередництва та відновного правосуддя простежуються також в Україні ще за часів Київської Русі. Спочатку вони мали суспільний некаральний характер впливу на правопорушника, які перепліталися із дохристиянськими звичаями, практиками і релігійними нормами, що полягали у компенсації завданої правопорушником шкоди, процедурах побратимства та хресного цілування, якими і закріплювалося та завершувалось укладення примирної угоди².

² Турлай О. Історичні аспекти виникнення медіації як форма захисту прав інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 18–23. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1490>.

Періодизація історії зародження медіації у світі має умовний характер, адже цей інститут було сприйнято кожною країною по-різному.

Так, Я. П. Любченко виокремлює такі етапи:

I. Для першого етапу характерне превалювання суспільних (додержавних) способів вирішення конфліктів та спорів, що зумовлено, по-перше, відсутністю (слабкістю) органів управління, по-друге, впливом релігії, ідеології тощо.

II. Для другого етапу характерне переважне вирішення спорів у межах гільдій, корпорацій. У судах багатьох європейських держав (зокрема в Англії) у XII–XIV ст. регулярно проводилися так звані *dies amoris* (дні примирення). Ці дні суди цілком присвячували заходам щодо примирення сторін.

III. Характерною рисою третього етапу є зміцнення суверенного права держав самостійно визначати процедури та механізми вирішення правових спорів, розширення сфери державного судочинства, посилення впливу держави на практику застосування ADR шляхом регулювання відповідних відносин.

IV. Четвертий етап відзначається збільшенням кількості авторитарних держав, централізацією державного управління, що призвели до звуження ADR у приватноправовій сфері, установленням пріоритету державного судочинства й окресленням сфери, де можливе застосування ADR.

V. П'ятий етап триває й досі. Медіація стала активно розвиватися в другій пол. XX ст. спочатку в США, Великобританії, Австралії, а потім почала поширюватися Європою³. Для більшості країн він розпочався із 90-х рр. XX ст. Демократизація країн, зменшення кількості авторитарних держав стали ключовим чинником розширення сфери застосування медіації. Суттєво зросло навантаження на суди, що спричинило необхідність удосконалення судової системи й оптимізації процедур

³ Турлай О. Історичні аспекти виникнення медіації як форма захисту прав інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 18–23. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1490>.

врегулювання спорів. Однак суди виявилися не готовими впо-
ратися з обсягом спорів, що збільшувався. Ці чинники сприяли
зростанню інтересу до використання недержавних процедур
врегулювання спорів⁴.

Батьківщиною медіації вважають США, а саме Гарвардську
школу, яка в 70–80-х рр. XX ст.

Паундська конференція 1976 р., на якій розглядалися при-
чини невдоволення населення США адмініструванням судової
системи, вважається відправною точкою руху за альтернативне
вирішення спорів.

Ще однією вагомою подією для становлення медіації й ADR
загалом у США була доповідь професора Ф. Сандера, який
представив ідею “будинку правосуддя з багатьма дверима”. У
такому суді спеціальний службовець попередньо переглядав
би позови, що надійшли до суду, і пропонував би сторонам об-
рати з безлічі варіантів такий метод вирішення спорів, який
найповніше задовольняв би їхні потреби в конкретному спорі⁵.

Щодо проблематики ADR Радою Європи видано низку ре-
комендацій:

- Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Євро-
пи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до
правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 68
засіданні заступників міністрів 14 травня 1981 року⁶;

⁴ Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: те-
оретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2018.
249 с. С. 206–207.

⁵ Пашкова К. І. Медіація в Україні та світі: генеза, правове регулюван-
ня та ефективність при вирішенні цивільних спорів. *Юридичний на-
уковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 128–132. URL: [http://lsej.org.
ua/8_2020/33.pdf](http://lsej.org.ua/8_2020/33.pdf).

⁶ Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-
членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, ухвалена
Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів
14 травня 1981 року. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/08.pdf>.

- Рекомендація № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 399 засіданні заступників міністрів 16 вересня 1986 року⁷;

- Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року⁸;

- Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 року⁹;

- Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року¹⁰ тощо.

⁷ Рекомендація № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 399 засіданні заступників міністрів 16 вересня 1986 року. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/06.pdf>.

⁸ Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf.

⁹ Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf.

¹⁰ Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf.

Комісією Європейського Співтовариства у Брюсселі підготовлено “Зелену книгу з альтернативного вирішення спорів у цивільних та комерційних справах” (2002 р.)¹¹, яка мала на меті вивчення й узагальнення національних практик ADR для вироблення загальних стандартів у цій сфері.

У 2002 р. Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) ухвалено Типовий закон “Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру”¹². Ним регулюються основні принципи процедури медіації у випадках, коли сторони є резидентами різних країн (міжнародна медіація).

2 липня 2004 р. було прийнято Європейський кодекс етики медіаторів¹³.

У грудні 2018 р. ухвалено Європейський кодекс поведінки для надавачів послуг з медіації (European Code of Conduct for Mediation Providers)¹⁴.

Для впровадження інституту медіації у практику країн — учасниць Європейського Союзу 21 травня 2008 р. ухвалено Директиву 2008/52/ЄС Європейського парламенту “Щодо окремих аспектів медіації в цивільних і комерційних спорах”¹⁵.

¹¹ Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law (COM/2002/0196 final), 19.04.2002. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/61c3379d-bc12-431f-a051-d82fefe20a04>.

¹² Типовий Закон Комісії Організації Об’єднаних Націй з права міжнародної торгівлі “Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру”, Нью-Йорк, 24 червня 2002 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/219198___219263.

¹³ Європейський кодекс етики медіаторів. URL: https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf.

¹⁴ European Code of Conduct for Mediation Providers. Ad adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg, 3–4 December 2018. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2018-24-en-mediation-development-toolkit-european-code-of-conduc/1680901dc6>.

¹⁵ Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту ТА Ради від 21 травня 2008 р. “Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах”. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.

Н. Крестовською виокремлено такі процедури мирного врегулювання спорів на території України у різні часи: Київська Русь — побратимство, замирення, хресне цілування; Велике Литовське князівство — полюбовне/приятельське правосуддя; Річ Посполита — єднання; Російська імперія — совісні суди, мирові угоди, медіаторський розбір; радянська Україна — мирові угоди¹⁶.

Медіація з'явилася в незалежній Україні у 90-х рр. XX ст.

У 1994 р. в Україні почали діяти недержавні організації з медіації.

У 1995–1997 рр. у багатьох регіонах України почали запроваджувати медіацію для вирішення різних видів спорів: трудових, комерційних, споживацьких, шкільних, сусідських тощо.

З метою протидії промисловим страйкам у 1998 р. Уряд України за підтримки USAID створив урядове агентство — Національну службу посередництва і примирення, що була підзвітна Президентові України та уповноважена сприяти врегулюванню колективних трудових спорів.

За фінансової підтримки USAID у 1997–1999 рр. було створено місцеві центри медіації, здійснювалася підготовка медіаторів.

У 2002 р. створено Український центр порозуміння, який запроваджував медіативні процедури у кримінальне судочинство, запроваджував відновне правосуддя. Цією організацією було створено 15 українських громадських організацій. Український центр порозуміння було реорганізовано в Інститут миру і порозуміння у 2012 р.

Рух щодо розвитку судової моделі медіації почався 1997 р., коли Донецька обласна група медіації отримала грант від фонду “Євразія” на розробку програм з медіації в пілотних судах Донецька та Одеси. У 1997 р. медіатори Одеської обласної групи медіації провели медіацію справи, яку було передано з суду.

¹⁶ Водоп'ян Т. В. До питання історії розвитку медіації в Україні. *Приватне право і підприємництво*. 2020. № 20. С. 45–48. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/9.pdf>.

У 2008 р. завдяки підтримці Міжнародної фінансової корпорації (ІФС, Група Світового банку) був створений Український центр медіації (УЦМ), який реалізовував проєкт щодо передачі справ на вирішення у медіації із Дніпровським районним судом міста Києва у 2009 р.

Вагомим внеском у впровадження судової медіації в Україні є діяльність в межах проєктів, проведених Європейською комісією та Радою Європи: “Процедура відбору та призначення суддів, їх підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, розподілу справ та альтернативного розв’язання спорів” у 2006–2007 рр. і “Прозорість та ефективність системи правосуддя в Україні” у 2008–2011 рр. Медіаційна складова цих проєктів була зосереджена на впровадженні моделі судової медіації. У межах проєкту готували суддів чотирьох судів у містах Біла Церква, Вінниця, Донецьк та Івано-Франківськ, які займалися медіацією справ упродовж 2010–2011 рр.

Проєкт за підтримки Канадського національного судового Інституту “Освіта суддів для економічного зростання” (2013–2016 рр.) уможливив здійснити спробу запровадження процедури врегулювання спору за участі судді, що відбувалася у двох пілотних адміністративних судах та одному суді загальної юрисдикції в Одесі та Івано-Франківську.

Проєкт USAID “Справедливе правосуддя” та фонду “Відродження” у 2014–2015 рр. передбачав залучення медіаторів до вирішення спорів у восьми судах Волинської області.

Починаючи з 2010 р. у Верховній Раді було зареєстровано 2 десятки законопроєктів про медіацію.

У 2014 р. група медіаторів створила Національну асоціацію медіаторів України.

В Україні загалом наразі діє близько 3-х десятків організацій медіаторів у різних регіонах¹⁷.

¹⁷ Водоп’ян Т. В. До питання історії розвитку медіації в Україні. *Приватне право і підприємництво*. 2020. № 20. С. 45–48. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/9.pdf>.

Закон України “Про медіацію” № 1875-IX¹⁸ прийнято 16.11.2021 р.

Література [1; 2; 5; 8; 29; 32; 40; 54; 76; 87; 108; 122; 134].

***Тема 2. Джерела правового регулювання медіації.
Сфера дії Закону України “Про медіацію”.
Медіація у правоохоронній діяльності
та в інших сферах***

Відповідно до ст. 2 Закону України “Про медіацію” від 16.11.2021 р. № 1875-IX¹⁹, яка називається “Законодавство про медіацію” законодавство про медіацію ґрунтується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів. Якщо міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, передбачені інші правила, ніж ті, що встановлені цим Законом, застосовуються правила міжнародних договорів України.

Як зазначає проф. П. М. Рабінович, при застосуванні та реалізації юридичних норм неможливо обійтися без знань про їх офіційні джерела, тобто про офіційні форми їх зовнішнього виразу. Ці знання є неодмінною умовою правильного й швидкого відшукування того нормативного юридичного акта (або іншого юридичного джерела), яким слід керуватись у певній життєвій ситуації²⁰.

Серед джерел правового регулювання медіації в Україні основні такі:

- Конституція України від 28.06.1996 р.²¹ (ст. 19, 21, 42, 43, 55);

¹⁸ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

¹⁹ Там само.

²⁰ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 10-те вид., доповн. Львів: Край, 2008. 224 с. С. 124.

²¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

- Закон України “Про медіацію”;
- Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII²²;
- Земельний кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III²³;
- Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV²⁴;
- Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII²⁵ (ст. 222⁻¹);
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV²⁶;
- Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV²⁷;
- Закон України “Про нотаріат” від 02.09.1993 р. № 3425-XII²⁸;
- Закон України “Про міжнародний комерційний арбітраж” від 24.02.1994 р. № 4002-XII²⁹;

²² Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

²³ Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

²⁴ Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

²⁵ Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

²⁶ Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

²⁷ Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

²⁸ Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

²⁹ Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України; Положення від 24.02.1994 р. № 4002-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.

- Закон України “Про третейські суди” від 11.05.2004 р. № 1701-IV³⁰;
- Закон України “Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю” від 21.06.2001 р. № 2558-III³¹;
- Закон України “Про судовий збір” від 08.07.2011 р. № 3674-VI³²;
- Закон України “Про соціальні послуги” від 17.01.2019 р. № 2671-VIII³³;
- Порядок підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затверджений КЦ надання правової допомоги від 11.04.2023 р. № 17³⁴;
- Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги” від 02.09.2022 р. № 990³⁵;

³⁰ Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-IV#Text>.

³¹ Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>.

³² Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.

³³ Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

³⁴ Про затвердження Порядку підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: КЦ надання правової допомоги; Наказ, Порядок, Перелік, Форма типового документа, Заява, Свідectво від 11.04.2023 р. № 17. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0017419-23#Text>.

³⁵ Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення

- Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання надання послуг з медіації медіаторами, включеними до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги” від 03.06.2020 р. № 445³⁶;
- Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування, затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20.06.2022 р. № 47-22³⁷;
- Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в державних органах, затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20.06.2022 р. № 46-22³⁸.

У 2019 р. Україною підписано Конвенцію ООН “Про міжнародні угоди за результатами медіації” (the “Singapore Convention on Mediation”)³⁹.

надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги” від 02.09.2022 р. № 990. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2022-%D0%BF#Text>.

- ³⁶ Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання надання послуг з медіації медіаторами, включеними до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги” від 03.06.2020 р. № 445. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-2020-%D0%BF#Text>.
- ³⁷ Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування, затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20.06.2022 р. № 47-22. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0047859-22#Text>.
- ³⁸ Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в державних органах, затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20.06.2022 р. № 46-22. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046859-22#Text>.
- ³⁹ United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”). URL : https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/singapore_convention_eng.pdf.

Україна, як кандидат на членство в ЄС, зобов'язана враховувати широкий спектр європейських норм, що регулюють медіацію, від рекомендацій Ради Європи до директив ЄС та міжнародних угод, зокрема, таких:

- Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21.01.1998 р.⁴⁰;
- Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державами-членам щодо медіації в кримінальних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 679 засіданні заступників міністрів 15.09.1999 р.⁴¹;
- Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 05.09.2001 р.⁴²;
- Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних спра-

⁴⁰ Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам — членам щодо медіації в сімейних справах. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf.

⁴¹ Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам — членам щодо медіації в кримінальних справах. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 679 засіданні заступників міністрів 15 вересня 1999р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_99_19_1999_09_15.pdf.

⁴² Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf.

вах. Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18.09.2002 р.⁴³;

- Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 р. про певні аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах⁴⁴;
- Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19.11.2002 р. “Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру”⁴⁵;
- Європейський кодекс етики медіаторів⁴⁶. URL : https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf.

Згідно зі ст. 3 Закону України “Про медіацію” дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов’язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі:

- цивільних;
- сімейних;
- трудових;
- господарських;
- адміністративних;
- у справах про адміністративні правопорушення;

⁴³ Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах. Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf.

⁴⁴ Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. про певні аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.

⁴⁵ Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19.11.2002 р. “Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру”. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/219198___219263.

⁴⁶ Європейський кодекс етики медіаторів . URL : https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf.

- у справах про кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Законодавством можуть передбачатися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів).

Медіація може бути проведена **до** звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу **або під час** досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, **або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.**

Проведення медіації **не** впливає на перебіг позовної давності.

Медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації.

Як зазначає О. В. Романенко⁴⁷, одним із найголовніших обов'язків сучасної демократичної держави є забезпечення захисту та безпеки кожного члена суспільства, його прав і свобод. Уміння вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом є особливо важливим для суспільства, для миротворення. Основою миротворення, вирішення конфлікту є діалог, а ефективним інструментом захисту прав та інтересів громадян — медіація. Передумовою професійно-психологічної готовності до цього виду діяльності є потреба у визначенні шляхів формування навичок медіації на етапі професійної підготовки. Окреслено напрями та методи формування навичок медіації в процесі професійної підготовки правоохоронців. Медіація в правоохоронній діяльності передбачає врахування специфіки відповідної сфери: у ювенальній превенції, патрулюванні масових заходів, переговорній діяльності.

Література [1; 3; 4; 23; 27; 29; 31; 47; 48; 60–63; 78; 101–109; 111–116; 120].

⁴⁷ Романенко О. В. Формування навичок медіації в майбутніх правоохоронців. *Ůridična psihologiča (Юридична психологія)*. 2022. № 2 (31). С. 106–112.

Тема 3. Медіація як один зі способів альтернативного вирішення спорів: моделі, види та принципи

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про медіацію” від 16.11.2021 р. № 1875-IX⁴⁸ медіація — позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Науковці виокремлюють різні моделі медіації, які відрізняються процедурою розгляду, відображають різноманітні теорії, види й стратегії. Так, залежно від ролі медіатора у процедурі медіації вирізняють:

1) *“модель рятівника”*, де медіатор не має спеціальних професійних знань і навичок, допомагає вирішити незначні, переважно побутові конфлікти;

2) *модель, у якій медіатор відіграє роль посередника* й виступає третьою стороною у спорі; він створює атмосферу конструктивної співпраці та дбає про коректне ставлення сторін одна до одної, сприяє реалістичній оцінці ситуації сторонами, прийняттю адекватного рішення тощо;

3) *модель, де медіатор для вирішення конфлікту може використовувати будь-які засоби та методи, зокрема маніпулювати сторонами*;

4) *модель, де медіатор виконує роль організатора вирішення конфлікту*⁴⁹.

⁴⁸ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

⁴⁹ Ясиновський І. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 94–98.

Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба, У. Б. Воробель та ін.; за ред. О. Б. Верби. Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2021. 415 с. URL : http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf.

Досліджуючи формальний зв'язок процедури медіації з судовим процесом, М. Я. Білак⁵⁰, М. Я. Поліщук та Т. В. Коваленко⁵¹ розглядають такі три основні моделі:

1) *приватна (позасудова) медіація*, яка характеризується повною незалежністю від процесу розгляду спору судом;

2) *присудова медіація*, для якої властива певна координація з судовим процесом, але відмежування процедури медіації від суду як інституції;

3) *медіація у межах судового процесу*, для якої притаманним є локальний і персональний зв'язок із судом та діями, що реалізуються в межах розгляду справи судом⁵².

Додатково до цього критерію В. В. Яковлев виокремлює й інші правові наслідки (різні види медіаційних угод) таких моделей медіації⁵³.

⁵⁰ Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / М. Я. Білак, Ю. Д. Притика, О. М. Спектор, М. М. Хоменко ; за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с. С. 130.

⁵¹ Поліщук М. Я. Моделі медіації: порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Вип. 2. С. 52–56. С. 53.

Коваленко Т. Медіація: процедура врегулювання спорів за взаємною згодою сторін. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 1. С. 16–23. С. 17. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/825569>.

⁵² Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба, У. Б. Воробель та ін.; за ред. О. Б. Верби. Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2021. 415 с. URL : http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf.

⁵³ Яковлев В. В. Присудова та позасудова медіація: основні ознаки: зб. наук. пр. Харківського нац. педагогічного ун-ту імені Г. С. Сковороди "ПРАВО". 2017. Вип. 26. С. 139–151, 143–144. URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/56>.

Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба, У. Б. Воробель та ін.; за ред. О. Б. Верби. Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2021. 415 с. URL : http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf.

Залежно від методу і ставлення до процесу виокремлюють три моделі медіації:

- 1) добровільну (за вибором сторін);
- 2) таку, що проводиться на вимогу (на підставі постанови) судді під час судового процесу;
- 3) обов'язкову (в цьому випадку сторони вправі звернутися до судді лише у разі, якщо спроба медіації була безуспішною)⁵⁴.

Залежно від меж втручання медіатора у процес переговорів у юридичній літературі поділяють процедуру медіації на два основних типи:

- 1) стимулятивний (*facilitative mediation*);
- 2) оціночний (*evaluative mediation*)⁵⁵.

Залежно від основної мети участі сторін у медіації цю процедуру вирішення спорів поділяють на такі два види:

- 1) медіацію, засновану на інтересах сторін (*interest based or problem solving mediation*);
- 2) трансформативну медіацію (*transformative mediation*)⁵⁶.

А. М. Шеремет зазначає, що, залежно від того, хто виконує роль медіатора, можна окреслити такі моделі медіації:

- 1) судова медіація;
- 2) адвокатська медіація;
- 3) нотаріальна медіація;
- 4) професійна медіація⁵⁷.

⁵⁴ Апалькова І. С. Окремі аспекти реалізації принципу добровільності в процедурі медіації в Україні. *Вісн. Чернівецького факультету Нац. ун-ту "Одеська юридична академія"*. 2019. № 3. С. 82–92. С. 85. URL : http://www.jes.nuoua.od.ua/archive/3_2019/3_2019.pdf.

⁵⁵ Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / М. Я. Білак, Ю. Д. Притика, О. М. Спектор, М. М. Хоменко ; за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с. С. 137.

⁵⁶ Там само, с. 139

⁵⁷ Шеремет А. М. Етичні та кваліфікаційні вимоги до медіатора. *Право і суспільство*. 2020. № 6–2. Ч. 1. С. 82–89. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_1/15.pdf.

Т. А Цувіна поділяє медіацію на такі види:

1) присудову (судову) (court-related mediation, court-annexed mediation):

- зовнішня присудова медіація (external court-annexed mediation) або “зближена” медіація чи приватна медіація в рамках судового процесу;
- внутрішня присудова медіація (internal court-annexed mediation), або інтегрована медіація: а) проведення медіації іншим суддею суду, де розглядається справа, який не входить до складу суду, що розглядає зазначену справу; б) проведення медіації працівниками суду, що не є суддями, скажімо, працівниками апарату суду, помічниками суддів тощо, або спеціальними медіаторами, які працюють у центрі медіації, що знаходиться при суді;

2) досудову⁵⁸.

При розгляді співвідношення судового процесу та медіації виокремлюють три види медіації:

1) приватна — повністю незалежна від судового розгляду і застосовується без подальшого судового процесу;

2) супутня судовому розгляду — ініціюється самим судом, але протікає без подальшої судової участі у вирішенні конфлікту;

3) судове посередництво — проводиться під час судового розгляду і включає консультації та допомогу юрисконсультів і адвокатів, проте виключає участь судді, наділеного правовими судовими повноваженнями⁵⁹.

⁵⁸ Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: зб. наук. пр. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред. І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханік-Посполітак. Київ : ВД Дакор, 2017. 238 с. С. 195–200. С. 197. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12731/1/Cuvina_195-200.pdf.

⁵⁹ Бондарчук Н. В., Мамчур С. М. Медіація та фасилітація як позасудові засоби вирішення спорів: поняття та відмінність. *Часопис Київського ун-ту права*. 2018. № 2. С. 147.

Французький медіатор Жан-Франсуа Сікс виокремлює такі чотири види медіації:

1) творча — створює нові відносини і робить їх взаємовигідними;

2) оновлююча — покращує наявні відносини, які з тих чи інших причин були “охолоджені” або перервані;

3) превентивна — попереджає конфлікт, який розпочинається, поки у його потенційних учасників ще є конструктивні відносини;

4) лікувальна — вирішує конфлікт⁶⁰.

Медіація, як особлива форма альтернативного врегулювання конфліктів (спорів), має низку керівних ідей, засад — принципів, які визначають її характер і зміст.

Законом України “Про медіацію” у ст. 4. “Принципи медіації” передбачено, що медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації. Принципи медіації поширюються на стадію підготовки до медіації.

Стаття 5. “Добровільність” Закону України “Про медіацію” визначено, що участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіації. Ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення медіації. Сторони медіації та медіатор можуть у будь-який момент відмовитися від участі в медіації. Участь сторони в медіації не може вважатися визнанням такою стороною вини, позовних вимог або відмовою від позовних вимог.

Відповідно до ст. 6. “Конфіденційність” Закону України “Про медіацію” медіатор та інші учасники медіації, а також суб’єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не вста-

⁶⁰ Медіація в державах Європейського Союзу. URL : http://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/mediatsiya-v-derzhavakh-evropeyskogo-soyuzu/.

новлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше. Для цілей цього Закону конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації. Якщо медіатор отримав від однієї зі сторін конфіденційну інформацію, він може розкрити таку інформацію іншій стороні (сторонам) лише за згодою сторони, яка надала таку інформацію. Особи, зазначені у ч. 1 ст. 6, за розголошення конфіденційної інформації несуть відповідальність, передбачену законом. У разі пред'явлення стороною медіації вимог до медіатора щодо невиконання чи неналежного виконання ним умов договору про проведення медіації медіатор звільняється від обов'язку збереження конфіденційної інформації в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому разі суд, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги сторони медіації до медіатора або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходи для унеможливлення доступу сторонніх осіб до конфіденційної інформації та її розголошення. Медіатор не може бути допитаний як свідок у справі (провадженні) щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації.

Стаття 7 “Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора” Закону України “Про медіацію” встановлено, що під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб.

Медіатор не може: 1) суміщати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному конфлікті (спорі); 2) надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору); 3) ухва-

лювати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації; 4) бути представником або захисником будь-якої зі сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він є чи був медіатором. Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, громадських об'єднань, посадових та службових осіб, фізичних осіб під час підготовки та проведення медіації забороняється. Медіатор повинен бути неупередженою особою, яка допомагає сторонам конфлікту (спору) здійснювати комунікацію, досягати порозуміння та проводити переговори. Медіатор має право надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів.

Згідно зі ст. 8 “Самовизначення та рівність прав сторін медіації” Закону України “Про медіацію” сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації. Сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації. Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації. Якщо стороною медіації є неповнолітня особа, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності. Якщо стороною медіації є особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності. Медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації. Зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх сторін медіації.

Література [1; 5; 8; 10; 12; 25; 28; 32; 35; 37; 39; 45; 52; 80; 85; 87; 92; 95; 110; 132].

Тема 4. Медіатор як суб'єкт медіаційних правовідносин: вимоги, компетенція. Організаційно-правова форма діяльності медіатора

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про медіацію” від 16.11.2021 р. № 1875-IX⁶¹ *медіатор* — спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію.

Об'єднання медіаторів — добровільне об'єднання, утворене відповідно до Закону України “Про громадські об'єднання” для здійснення та захисту прав і свобод членів такого об'єднання та/або розвитку медіації, та/або сприяння впровадженню культури мирного вирішення конфліктів (спорів), та/або здійснення професійного самоврядування медіаторів, та/або для забезпечення надання послуги з медіації (п. 5) ч. 1 ст. 1 Закону України “Про медіацію”).

Суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що забезпечує надання послуги з медіації та веде реєстр медіаторів (п. 8) ч. 1 ст. 1 Закону України “Про медіацію”).

Статус медіатора визначено Розділом II Закону України “Про медіацію”.

Стаття 9 Закону України “Про медіацію” містить *вимоги до медіатора*. Так, медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном.

Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

Сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються,

⁶¹ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

Стаття 10 Закону України “Про медіацію” присвячено правилам підготовки медіаторів. *Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання.* Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок.

Підготовку медіаторів здійснюють *суб'єкти освітньої діяльності*.

Підготовка медіаторів, крім базової, може включати *спеціалізовану* підготовку відповідно до програм навчання, розроблених суб'єктами освітньої діяльності.

Після проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей видається відповідний *сертифікат*, у якому зазначаються:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка проходила підготовку;
- 2) найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку;
- 3) кількість годин навчання, у тому числі практичного навчання;
- 4) назва курсу підготовки;
- 5) дата проведення підготовки;
- 6) номер та дата видачі сертифіката.

До сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора, можуть бути включені й інші відомості, визначені суб'єктом освітньої діяльності, що здійснив підготовку.

До сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора, додається перелік компонентів програми навчання і набутих компетентностей.

Суб'єкти освітньої діяльності, що здійснюють підготовку медіаторів, ведуть *реєстри своїх випускників*, в яких зазначаються відомості, передбачені ч. 4 ст. 10 Закону.

Статтею 11 Закону України “Про медіацію” встановлено права медіатора. Так, медіатор має право:

1) самостійно визначати методику проведення медіації за умови дотримання вимог закону, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора;

2) отримувати від сторін конфлікту (спору) інформацію про такий конфлікт (спір) в обсязі, необхідному та достатньому для проведення медіації;

3) на відшкодування витрат, здійснених для підготовки до медіації та її проведення, а також на оплату послуг за здійснення заходів з підготовки до медіації та/або її проведення у розмірі та формі, передбачених договором про проведення медіації, правилами проведення медіації або законодавством;

4) збирати та поширювати знеособлену інформацію про кількість, тривалість та результативність проведених ним медіацій;

5) відмовитися від участі в медіації.

Законом, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації можуть бути передбачені й інші права медіатора.

Медіатор може надавати послуги з медіації на платній чи безоплатній основі, за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів або індивідуально.

Медіатор проводить медіацію індивідуально як фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, або як фізична особа — підприємець.

Медіатор, який проводить медіацію індивідуально, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки

із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові (за наявності).

У статті 12 Закону України “Про медіацію” визначено обов’язки медіатора. Відповідно медіатор зобов’язаний:

1) здійснювати підготовку до медіації та її проведення відповідно до цього Закону, правил проведення медіації та кодексу професійної етики медіатора;

2) під час підготовки до медіації надавати сторонам конфлікту (спору) для ознайомлення кодекс професійної етики, якого він дотримується у своїй діяльності;

3) не розголошувати інформацію, яка стала йому відома під час підготовки та проведення медіації;

4) повідомляти сторони медіації до початку та під час проведення медіації про особисті обставини, відносини медіатора з однією зі сторін медіації в будь-якій сфері, крім медіації, про конфлікт інтересів, які можуть викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості. У такому разі медіатор може проводити медіацію лише за наявності письмової згоди всіх сторін медіації та відповідно до свого внутрішнього переконання щодо дотримання ним принципу нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора;

5) припинити проведення медіації у разі виникнення суперечності між особистими інтересами та обов’язками медіатора, яка може вплинути на його нейтральність, незалежність та неупередженість під час проведення медіації, а також за наявності інших обставин, що унеможливають його участь або вимагають припинення його участі в медіації;

6) інформувати сторони та інших учасників медіації про їхні права та обов’язки, принципи і правила проведення медіації, структуру процедури медіації, можливість отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів), наслідки укладення договору про проведення медіації та/або угоди за результатами медіації в письмовій чи усній формі, а також про свій професійний досвід та компетенцію;

7) керувати процедурою медіації;

8) підвищувати свій професійний рівень;

9) виконувати обов'язки, передбачені цим Законом та іншими правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації.

Відповідно до ст. 13 Закону України “Про медіацію” “Норми професійної *етики* медіатора” медіатор має дотримуватися норм професійної етики медіатора. Об'єднання медіаторів розробляють власні кодекси професійної етики медіатора чи визнають та приєднуються до існуючих кодексів професійної етики медіатора. Кодекси професійної етики медіатора мають відповідати положенням цього Закону. В статуті чи положенні об'єднання медіаторів визначається порядок притягнення до відповідальності за недотримання норм професійної етики медіатора, який є членом такого об'єднання.

Згідно зі ст. 14 Закону України “Про медіацію” об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, ведуть реєстри медіаторів з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу.

До реєстру медіаторів включаються такі відомості:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) медіатора;
- 2) освіта;
- 3) мова (мови) проведення медіації;
- 4) кількість годин базової підготовки медіатора із зазначенням найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку;
- 5) спеціалізація медіатора із зазначенням кількості годин спеціалізованої підготовки (за наявності);
- 6) інформація про підвищення професійного рівня медіатора.

Реєстр може містити й інші відомості, визначені об'єднанням медіаторів чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

3. Інформація, внесена до реєстрів медіаторів, є відкритою та загальнодоступною.

Реєстри медіаторів розміщуються у відкритому доступі в мережі Інтернет.

За ст. 15 “Відповідальність медіатора” Закону України “Про медіацію” у разі порушення зобов’язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно-правову відповідальність відповідно до закону. У випадках, передбачених законом, медіатор несе адміністративну чи кримінальну відповідальність. У разі недотримання норм професійної етики медіатор несе відповідальність, визначену статутом або положенням об’єднання медіаторів, членом якого він є.

Медіатор може здійснювати діяльність як індивідуально, так і в межах центрів бюро, офісів медіації.

Література [24; 25; 29; 33; 34; 42; 44; 47; 50; 61; 62; 79; 82; 85; 101; 123].

Тема 5. Процедура здійснення медіації.

Договори та угоди в процесі медіації

З огляду на положення теорії права, елементами правовідносин у сфері медіації є суб’єкти, об’єкт, зміст та юридичні факти.

Суб’єктами правовідносин у медіації є сторони конфлікту, їх представники, медіатор.

Щодо об’єкта правовідносин у сфері медіації у правовій доктрині є низка різних підходів, узагальнюючи які можемо виокремити: матеріальні та нематеріальні блага, суб’єктивні права, спірні правовідносини тощо.

Зміст правовідносин у сфері медіації полягає у суб’єктивних правах та обов’язках сторін.

У процесі медіації відбувається трансформація прав та обов’язків сторін.

Ключовими юридичними фактами є укладення угоди про медіацію, припинення медіації, відмова медіатора від процесу, укладення угоди за результатами медіації.

Етапи процедури медіації:

I. Перший етап медіаційного процесу — це *підготовчий етап*, який включає в себе вибір медіатора та визначення умов

проведення процедури медіації. Договір про проведення медіації — основний документ, який формалізує взаємовідносини між сторонами спору та медіатором, визначає права та обов'язки учасників процесу, процедуру проведення медіації, конфіденційність, а також порядок вирішення можливих спорів. Учасники медіації добровільно укладають договір і можуть в будь-який момент припинити процедуру. Договір про проведення медіації є цивільно-правовим правочином, що регулюється загальними нормами цивільного права. Договір детально визначає умови проведення медіації, включаючи строки, місце проведення, порядок оплати послуг медіатора, конфіденційність тощо. Форма договору переважно письмова, але можлива і усна форма. Договір може передбачати відповідальність сторін за односторонню відмову від медіації.

Договір про медіацію створює правову основу для проведення процедури. Учасники розуміють свої права та обов'язки, що сприяє ефективному проведенню медіації. Чітко визначені умови взаємодії сприяють встановленню довіри між сторонами.

Перший етап медіаційного процесу є вкрай важливим, оскільки саме на цьому етапі створюється правова основа для подальшої роботи. Укладення договору про проведення медіації забезпечує юридичну визначеність і сприяє успішному вирішенню спору.

Розділ III “Проведення медіації” Закону України “Про медіацію” від 16.11.2021 р. № 1875-IX⁶² містить ст. 16, яка називається “*Підготовка до медіації*”, за якою перед початком проведення медіації медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи зі сторонами наявного або можливого конфлікту (спору), разом або окремо, для з'ясування можливості проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), зокрема зустрічі, збирання та обмін інформацією, документами, необ-

⁶² Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

хідними для прийняття рішення сторонами конфлікту (спору) та рішення медіатора про участь в медіації, а також інші заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором або суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

Статтею 20 Закону України “Про медіацію” регламентовано *зміст договору про проведення медіації*. Так, у договорі про проведення медіації зазначаються:

- 1) відомості про медіатора (медіаторів), сторони медіації, а також про суб'єкта, що забезпечує проведення медіації (за наявності);
- 2) строки та місце проведення медіації;
- 3) мова (мови) проведення медіації;
- 4) предмет конфлікту (спору);
- 5) права та обов'язки учасників медіації;
- 6) умови та порядок оплати послуг медіатора (медіаторів) та відшкодування витрат на здійснення підготовки до медіації та її проведення;
- 7) умови конфіденційності інформації та наслідки її розголошення учасниками медіації;
- 8) відповідальність медіатора (медіаторів) та сторін медіації за порушення умов договору про проведення медіації;
- 9) порядок та підстави припинення медіації.

Сторони медіації та медіатор (медіатори) можуть визначати й інші умови договору про проведення медіації.

Наступні етапи медіаційного процесу.

II. Ознайомчий / вступний. Учасники дізнаються про процедуру медіації, її принципи та правила. Сторони розуміють, чого вони хочуть досягти в результаті медіації.

Так, відповідно до ст. 17 Закону України “Про медіацію” медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора.

Медіація припиняється:

- 1) укладенням сторонами медіації угоди за результатами медіації;

2) із закінченням строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації;

3) у разі відмови хоча б однієї зі сторін медіації або медіатора (медіаторів) від участі в медіації;

4) у разі визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена;

5) у разі смерті фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідації юридичної особи, яка є стороною медіації;

6) в інших випадках відповідно до договору про проведення медіації та правил проведення медіації.

У ст. 18 Закону України “Про медіацію” передбачено *перелік прав сторін медіації*:

1) за взаємною згодою обрати медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації;

2) визначити умови договору про проведення медіації;

3) за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників;

4) відмовитися від послуг медіатора (медіаторів) та обрати іншого медіатора (медіаторів);

5) у будь-який момент відмовитися від участі у медіації;

6) у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку;

7) залучати експерта, перекладача та інших осіб, визначених за домовленістю сторін медіації.

Законом, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації можуть визначатися інші права сторін медіації.

Статтею 19 Закону України “Про медіацію” встановлено *обов'язки сторін медіації*:

1) дотримуватися вимог цього Закону, договору про проведення медіації та правил проведення медіації;

2) виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою;

3) виконувати інші обов'язки, визначені законом.

III. Основний / базовий етап. Кожна сторона висловлює позицію щодо проблеми, а медіатор фіксує ключові аспекти конфлікту.

IV. Індивідуальна робота з кожною стороною. Медіатор допомагає учасникам глибше зрозуміти свої інтереси та потреби.

V. Пошук консенсусу. Сторони спільно шукають рішення, яке задовольнить інтереси всіх учасників.

VI. Підсумковий етап. Якщо сторони досягли згоди, вони підписують документ, який фіксує умови врегулювання спору.

Стаття 21 Закону України “Про медіацію” називається “Зміст угоди за результатами медіації” та містить положення про те, що в угоді за результатами медіації зазначаються:

- 1) дата і місце укладення угоди;
- 2) відомості про сторони медіації та їхніх представників;
- 3) медіатор (медіатори), суб'єкт, що забезпечує проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та/або правил проведення медіації;
- 4) узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання;
- 5) інші умови, визначені сторонами медіації.

В угоді за результатами медіації сторони медіації можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору), зазначеного в договорі про проведення медіації, або за межі предмета позову (заяви), якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Угода за результатами медіації не повинна містити положень, що порушують права та інтереси інших осіб, інтереси держави або суспільні інтереси.

Роль медіатора полягає в тому, що він є нейтральною особою, яка допомагає сторонам у вирішенні конфлікту та досягненні консенсусу.

Література [23; 25–27; 29; 30; 34; 37; 42; 46; 78; 79; 82; 94; 101; 103; 108; 119].

Тема 6. Медіація у різних категоріях спорів (цивільних, сімейних, трудових, за участю неповнолітніх тощо) та на різних стадіях процесу

Медіація — це гнучкий інструмент вирішення конфліктів, який застосовується в різних сферах життя. Однак кожна категорія спорів має свої особливості, які необхідно враховувати при проведенні медіації.

Цивільним спорам притаманна різноманітність предметів: конфлікти можуть стосуватися майнових, особистих немайнових прав, договірних відносин тощо. Це вимагає від медіатора глибоких знань норм цивільного права, судової практики та здатності адаптувати медіаційні техніки до конкретного випадку. Часто в цивільних спорах присутній значний економічний інтерес сторін, що може ускладнювати процес пошуку консенсусу. У деяких випадках сторін їх можуть пов'язувати довготривалі відносини (наприклад, бізнес-партнери), що вимагає особливого підходу для збереження добрих партнерських відносин.

Сімейні спори часто пов'язані з сильними емоціями, такими як гнів, образа, страх. Медіатор має бути готовий до емоційних спалахів і вміти ними управляти. У сімейних спорах, особливо пов'язаних з дітьми, необхідно враховувати найкращі інтереси дитини. Розрив сімейних відносин має довготривалі наслідки для всіх учасників процесу, тому медіатор повинен допомогти сторонам знайти рішення, яке мінімізує негативні наслідки для всіх.

У *трудових спорах* одна зі сторін має більшу переговорну силу (роботодавець). Медіатор повинен створити рівні умови для всіх учасників процесу. Трудові спори пов'язані зі спеці-

альними знаннями норм трудового права, соціального забезпечення, бухгалтерського обліку тощо, якими медіатор повинен володіти. Іноді трудові спори можуть мати колективний характер, що вимагає залучення представників трудового колективу.

У спорах за участю неповнолітніх головним пріоритетом є захист інтересів дитини. Медіатор повинен забезпечити, щоб дитина була почута і її думка була врахована. Може знадобитися залучення інших фахівців (психологів, соціальних працівників, представників органів опіки і піклування) для оцінки ситуації та розробки рекомендацій. Слід враховувати особливості віку та психологічні характеристики дитини.

Медіація також застосовується як ADR для вирішення інших категорій спорів: в *освітній* сфері; в *медичній* сфері, у сфері *житлово-комунального господарства* тощо.

Особливості проведення медіації *під час виконавчого провадження*.

Медіація на стадії виконання рішення юрисдикційного органу в примусовому порядку є порівняно новим явищем в українській практиці, проте вона має значний потенціал для зменшення навантаження на суди та підвищення ефективності виконання судових рішень.

Ключові особливості медіації на цьому етапі:

- зміна фокусу (на відміну від медіації на початкових стадіях спору, де основна увага приділяється пошуку консенсусу щодо предмета спору, на стадії виконання фокус зміщується, зокрема, на визначення порядку та умов виконання рішення тощо. Тобто, спір сторін вже вирішено судом, але вони мають розбіжності щодо того, як це рішення буде виконано);
- часові обмеження з урахуванням законодавчо визначених строків;
- тиск виконавця і відкритого виконавчого провадження, що може як стимулювати сторони до пошуку консенсусу, так і подекуди ускладнювати процес медіації;
- медіатор, який працює у виконавчому провадженні, повинен мати не лише загальні знання про медіацію, але й глибо-

кі знання про виконавче провадження, процесуальне право та інші пов'язані галузі.

Медіація на стадії виконавчого провадження є перспективним інструментом для вирішення спорів. Вона дає змогу зменшити навантаження на суди, підвищити ефективність виконання судових рішень та зберегти відносини між сторонами. Однак для успішного розвитку медіації в цій сфері необхідні подальші законодавчі зміни та підвищення обізнаності учасників процесу про можливості медіації.

Література [27; 37; 51; 52; 58; 64–66; 79; 81; 82; 86; 88; 94; 95; 97; 129; 131].

Тема 7. Методи та інструменти збору інформації. Виявлення інтересів та мотивації сторін

На початку медіації необхідно засвоїти основні способи і методи цієї роботи. Маються на увазі законні способи і методи, які можуть проводити особи, що займаються медіацією.

Будь-яка медіація умовно зводиться до двох кроків: по-перше, встановлення осіб учасників; по-друге, збір фактів, що вказують на можливість врегулювання конфлікту. Тут слід зазначити, що найціннішим у будь-якій медіації є встановлення особи, що уповноважена приймати рішення. І саме медіатори, які здатні виконати це, завжди особливо цінуються. Маючи особу, на яку можна вплинути і вона зможе прийняти рішення про врегулювання, застосовуючи певні засоби, залишається лише зібрати фактичні дані для діалогу та її переконання.

На будь-якому етапі медіації можна використовувати методи збору інформації. Саме ці методи є тим знаряддям, яке слід цілком легально використовувати у своїй медіації.

Отже, для встановлення ключових осіб, для збору фактичних даних пропонується застосування таких методів збору інформації:

- розвідувальне опитування;
- розвідувальна установка;
- візуальне (приховане) спостереження;

- оперативний огляд;
- особистий пошук (розшук);
- метод використання інформаторів;
- метод реконструкції;
- тестування на детекторі брехні.

Розвідувальне опитування — це метод отримання інформації у незнайомих громадян, які є свідками або очевидцями події конфлікту, шляхом звичайної розмови з ними. Розмова може починатися і закінчуватися темою, яка не стосується конфлікту. Час порушення необхідної вам теми слід обирати особисто, залежно від готовності до цього співрозмовника. Потрібно проявляти до нього увагу, говорити про нього, зробити йому комплімент або вислухати його проблеми. Це дасть змогу співрозмовникові розслабитися і вивільнити пам'ять. Головне завдання — дізнатися у співрозмовника все, що він знає про конфлікт та учасників.

При розмові з людьми, які перебували на місці конфлікту, потрібно виявляти велику обережність. Не можна під час цієї розмови торкатися питань, які могли б розкрити медіатора і показати, що особливо його цікавить у цій справі. Бесіду слід так організувати, щоб медіатор більше слухав, а не говорив. Потрібно обов'язково враховувати, що серед осіб, з якими медіатор розмовляє, може перебувати або сама ключова особа, або її родичі, або особи, які симпатизують стороні конфлікту.

Завдання медіатора при розвідувальному опитуванні полягає в тому, щоб отримати від опитуваного точне і правильне повідомлення, точну і правильну розповідь про події, факти і обставини, які є предметом медіації і відомі опитуваному. Свідок-очевидець повинен при опитуванні точно і правильно розповісти про те, що він бачив і чув, щоб медіатор отримав таке ясне і правильне уявлення про те, що сталося, ніби сам був його свідком.

Розвідувальна настанова — це метод отримання інформації про людину, юридичну особу або певне місце шляхом пізнання її способу життя, поведінки, зв'язків, біографічних даних

і розпорядку діяльності, через осіб, що її оточують за місцем проживання, на роботі або на місці тимчасового перебування, які, найімовірніше, цими даними володіють, за допомогою почергового їх опитування. Цей метод застосовується у випадках, коли необхідно зібрати якомога більше інформації про людину, яка вас цікавить, або юридичну особу без її відома, за місцем її проживання, роботи, тимчасового місця перебування або місця частого відвідування, або про конкретну адресу, чи то житлове чи нежитлове приміщення.

Розвідувальна настанова має певну схожість з розвідувальним опитуванням. Різниця в тому, що настанова проводиться завжди без пояснення причин співрозмовникам. Вибирати людину, з якою слід поговорити й отримати від неї інформацію, медіатору не доводиться, тому що він просто не знає, хто і що йому може корисного в цьому випадку повідомити. Бесіди під час розвідувальної настанови проводяться з усіма підряд особами, а вже потім складається загальна картина і враження про те, що трапилося, або про мету настанови. Якщо ж цікавить конкретна особа, то розвідувальна настанова проводиться без участі цієї особи.

Розвідувальна настанова покликана отримати інформацію про такі події, пов'язані з конфліктом:

- виявлення причин і умов, які сприяють розв'язанню конфлікту;
- встановлення фактів і обставин, пов'язаних з підготовкою або розвитком конфлікту;
- встановлення обставин, які впливають на повну картину конфлікту (кількість учасників, розподіл їх ролей, розміри збитку);
- отримання інформації про спосіб життя і поведінку осіб, які є причетними до конфлікту (їх здібності, в тому числі професійні, інтереси, риси характеру, склад сім'ї, спосіб життя і дозвілля, ставлення до законів і оточуючих їх людей, місце знаходження в певний час, в тому числі під час вчинення злочину, наявність сумнівних зв'язків,

джерела доходів, наявність конкретних речей у користуванні, цінностей, автомобілів, компрометуючі матеріали та ін.);

- перевірка або уточнення даних, отриманих під час застосування інших методів, від громадян або із засобів масової інформації та ін.;
- виявлення осіб, що володіють інформацією про конфлікт;
- встановлення місця перебування осіб, причетних до конфлікту та їхніх зв'язків;
- збір інформації, необхідної для успішного проведення подальших дій по врегулюванню конфлікту;
- вивчення соціальної обстановки на конкретних територіях з метою виявлення злочинних джерел, що впливають на її ускладнення;
- виявлення осіб, які можуть стати в нагоді як інформатори і мають негативне ставлення до об'єкта настанови;
- збір інформації про інших осіб, що зацікавили медіатора під час медіації.

Процес проведення розвідувальної настанови складається з двох етапів: підготовка до проведення настанови і негласний збір необхідних даних.

Під час підготовки до проведення розвідувальної настанови слід усвідомити:

- чи можлива вона в тій ситуації, що склалася;
- всю можливу інформацію про об'єкт, з приводу якого планується проведення розвідувальної настанови;
- особливості і характер діяльності організації, щодо якої планується проведення розвідувальної настанови;
- технічні пристрої для фіксації інформації та ін.;
- найімовірніші джерела отримання інформації.

Візуальне приховане спостереження — це метод отримання інформації про осіб і їхні зв'язки, що залежить від спостережливості і терпіння, для отримання відомостей, які вказують на причетність до участі у конфлікті або до опосередкованої співучасті. Як і в попередніх випадках, з метою медіації реко-

мендується застосовувати відео- і аудіо-технічні засоби для фіксації всіх фактів.

Візуальне спостереження полягає в безпосередньому (або за допомогою відеоапаратури) сприйнятті певних дій осіб і явищ (подій, фактів, процесів), які мають значення для медіації. Цей метод спирається на один з основних способів науково-психологічного дослідження — спостереження, яке ґрунтується на первинному сприйнятті психічних явищ, подій, для оцінки і вивчення особи, яка їх вчинила.

При проведенні візуального спостереження слід вирішити такі завдання:

- виявити осіб, які брали участь у конфлікті та підозрюваних в цьому;
- виявити осіб, які сприяють врегулюванню конфлікту — підбурювачів, організаторів та ін.;
- отримати інформацію про відносини серед групи сторін, їх розбіжності, які можуть бути використані медіаторами на свою вигоду при подальшій роботі;
- вивчити спосіб життя і маршрути добового руху осіб, за якими спостерігають, їх звички і нахили з метою використання цих даних у подальшій роботі;
- встановити причини і умови, що дають змогу учасникам розвивати конфлікт.

Візуальне спостереження ґрунтується на певних **принципах**, які слід знати і виконувати особам, які мають намір застосовувати цей метод збору інформації. Ці принципи криють у собі безперервність, мобільність і повноту висвітлення фактів.

Оперативний огляд — це метод отримання інформації з місця події шляхом педантичного візуального вивчення всієї місцевості і предметів, що знаходяться на ній. Місце і предмети можуть бути носіями слідів і корисної інформації. Метою огляду є встановлення змін, які були внесені в обстановку в результаті конфлікту. Уміння відшукувати ці сліди і за ними відновлювати картину конфлікту, з'ясовувати, за яких обставин,

коли і ким скоєно певні дії, становить одне з найважливіших якостей медіатора.

Оперативний огляд може проводитися відкритим способом, коли немає необхідності приховувати сам факт огляду і його наслідки, і зашифрованим способом.

Зашифрований оперативний огляд застосовується в разі коли особа, в присутності якої проводиться огляд, не повинна знати про сам факт проведення огляду, або щоб не стала відома причина або результати огляду тим особам, які були присутні на огляді. Для них повідомляється про інші, вигадані обставини проведення огляду і його цілі. Такі легенди придумуються залежно від статусу і компетентності присутніх на огляді осіб.

Дуже важливо проводити огляд як всієї території, де стався конфлікт, так і найближчих. Помилково вважати, що завдання, які стоять перед оглядом, можна вирішити, оглянувши тільки частину місця або окремі предмети.

Особистий розшук — метод збору інформації, найбільш універсальний і популярний у досвідчених фахівців. Іншими словами, цей метод звучить як особистий пошук, негласне виявлення та фіксація слідів і осіб причетних до конфлікту. Сутність цього методу полягає в тому, щоб правильно оцінити і проаналізувати обстановку місця конфлікту, ситуацію, що склалася і призвела до нього. Потім особисто розпізнати і виявити з певного оточення або середовища, за певними ознаками, які заздалегідь сформувалися в уяві медіатора, об'єкти (особи, події, явища, предмети, документи), які становлять інтерес для медіації, а потім знайти їх.

Мета особистого розшуку зводиться до виявлення фактів, які цікавлять, і застосування інших методів для підтвердження доводів. Сам метод, по суті, універсальний, під час його використання можна застосовувати елементи інших методів. Ефективність використання методу особистого пошуку залежить від правильності проведеного аналізу обстановки.

Перед застосуванням особистого пошуку необхідне знання території і об'єктів цього розшукового методу. Об'єктами осо-

бистого пошуку є особи, які підозрюються в участі у конфлікті, їх можливі зв'язки і знайомі. Одночасно об'єктами можуть бути особи, які володіють інформацією про конфлікт, або інформацією, що являє інтерес для медіатора, а також люди, які спроможні співпрацювати з медіатором, надаючи йому корисну інформацію. Крім того, об'єктами виступають предмети і документи, що мають значення для медіації.

Метод **використання інформаторів** полягає в отриманні інформації від негласних джерел, осіб, які конфіденційно погодилися надавати інформацію, що цікавить медіатора. Не слід лякатися спеціальних термінів, медіаторам ніхто не забороняє обзавестися своїми джерелами інформації у вигляді живих осіб. Їх можна називати інформаторами або просто хорошими знайомими.

Використання інформатора для досягнення мети в медіації полягає у відкритому і довірчому спілкуванні з ним, можливості давати йому завдання для добування інформації, що становить інтерес для медіатора, з подальшим отриманням здобутих відомостей.

Підбір кандидатів для співпраці необхідно проводити серед тих осіб, з якими доводилося спілкуватися раніше, застосовуючи попередні методи. Під час опитувань, оглядів, спостережень, особистого пошуку варто придивлятися до людей. Важливо звертати увагу як на особисті, так і професійні якості людини, на її здатність до можливого отримання інформації. Адже одного бажання спілкуватися ще не достатньо для ефективної співпраці. Людина може бути просто не здатна на добування інформації, може бути занадто прямолінійна, що видасть її наміри перед учасниками конфлікту і завдасть їй тільки неприємностей.

Реконструкція, як метод збору інформації та способу пізнання при належному його оволодінні, може бути дуже корисним. За допомогою реконструкції легко зануритися в сутність проблем і конфліктів, не витрачаючи значних матеріальних і фізичних засобів.

Реконструкція ефективна в тих випадках, коли є необхідність відтворити весь ланцюжок подій, що передували конфлікту, які супроводжували його і які настали потім. Таке відтворення дає можливість прожити всі події по-справжньому, побачити ті чинники, які вплинули на успішний розвиток конфлікту, виявити чинники, які могли перешкодити конфлікту, зрозуміти причини, чому вони не завадили.

Матеріали реконструкції та інформацію, отриману від її проведення, слід використовувати при проведенні медіації, для вибору робочих версій і визначення кола причетних осіб.

Питання **детекції брехні**, використання поліграфа (детектора брехні) ефективніше при проведенні медіації на підприємствах, тобто в організаціях з обмеженою чисельністю учасників, де їх кількість визначається колом співробітників.

Дійсно, використання поліграфа має дещо ймовірне значення. Висновки поліграфолога необхідні для вибору напряму в медіації, перевірки його версій і підстав для подальшого збору доказів.

Як і інші методи, він вказує ймовірно-вірний напрям для пошуку причетних учасників. Як свідчення свідка і відомості інформатора, висновки поліграфолога слід перевіряти шляхом пошуку підтвердження висновків.

Поліграф здатний показати, бреше людина при відповіді на певне питання чи ні. Поліграфолог встановлює це шляхом аналізу реакцій організму опитуваного при відповідях на конкретні запитання.

Аналізуються в основному реакції таких фізіологічних функцій людини, як дихання, серцево-судинна діяльність і рівень потовиділення. В такому випадку стає зрозумілим, що метод детекції брехні, що здатний встановити правду та показати бреше людина чи ні, є одним з основних у розв'язанні конфліктів.

Література [1–3; 5–7; 10–12; 14–19; 21; 22; 39; 67–74].

Тема 8. Основи конфліктології у процесі медіації

Слово “Конфлікт” має латинське походження та буквально означає “зіткнення” — “*conflictus*” (лат.), воно почало вживатися на початку XIX ст.

Конфлікт — відкрите протистояння, зіткнення протилежно спрямованих, не сумісних одна з одною тенденцій у свідомості як окремого індивіда, так і в міжособистісних взаємодіях чи відносинах індивідів або груп людей, які пов’язані гострими негативними емоціями та переживаннями.

По суті конфлікт означає суперечність, розбіжність, неузгодженість, боротьбу між думками, ідеями, потребами, інтересами, бажаннями, позиціями, цінностями тощо.

Конфлікт — явище соціальне, оскільки суспільство не спроможне розвиватися без конфліктів. Розвиток людини, її діяльності, суспільства, взаємодії у соціальному середовищі, міжособистісні стосунки, пов’язано із суперечностями, загострення яких сприяє конфліктам. Уникнути їх неможливо, але уникнути деструктивних наслідків можна шляхом конструктивного розв’язання конфлікту.

Характерні ознаки конфлікту:

- 1) наявність ситуації, яку учасники конфлікту сприймають як конфліктну;
- 2) неподільність об’єкта конфлікту між учасниками конфліктної взаємодії;
- 3) бажання учасників продовжити конфліктну взаємодію для досягнення своїх цілей, а не вихід із конфліктної ситуації.

Предмет конфлікту — об’єктивна, існуюча чи уявна проблема, яка служить причиною суперечності між сторонами конфлікту.

Суб’єкт конфлікту — активна сторона, що здатна створити конфліктну ситуацію та впливати на хід конфлікту відповідно до своїх інтересів та переконань. Учасник конфлікту може свідомо взяти участь у конфлікті, а може бути випадково втягнутим у конфлікт. У ході розвитку конфлікту статуси учасників конфлікту можуть змінюватися.

Конфліктогени — фактори, що сприяють конфлікту — мова, дії чи бездіяльність — все, що може призвести та призводить до конфлікту. Конфліктогени у міжособистих конфліктах розподіляють на три групи: прагнення до верховенства; прояв агресивності; прояв егоїзму.

Конфліктна ситуація — накопичені протиріччя, що містять справжню причину конфлікту.

Інцидент — це збіг обставин, які провокують конфлікт, стають приводом для його виникнення.

Позиції сторін — один зі способів вираження

ФОРМУЛИ КОНФЛІКТУ

1. Конфліктна ситуація + Інцидент = Конфлікт
2. Конфліктна ситуація + Конфліктна ситуація +
+ (дві і більше) = Конфлікт

Вирішити конфлікт — це означає:

- усунути конфліктну ситуацію;
- вичерпати інцидент.

Джерела конфліктів:

- ресурси;
- потреби та інтереси;
- цінності.

Правила розв'язання конфлікту:

- Інтереси та потреби — пріоритетні потреби сторін мають бути задоволені.
- Цінності — глибоко вкорінені уявлення та переконання, підґрунтям яких є релігійна, ідеологічна та культурна орієнтації.
- Цінності не можуть бути предметом перемовин та мають бути прийнятими як належне.

Типи конфліктів:

- внутрішньоособистісні;
- міжособистісні;
- внутрішньогрупові;
- міжгрупові.

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ КОНФЛІКТУ

Перша стадія: потенційна опозиція (комунікація, структура, особистісні зміни).

Друга стадія: розпізнання та персоналізація (конфлікт, що сприймається, відчувається).

Третя стадія: поведінка (відкритий конфлікт, поведінка має бути спрямованою на вирішення конфліктної ситуації — конкуренція, співпраця, пристосування, уникнення, компроміс).

Четверта стадія: наслідки (покращення або погіршення результатів роботи).

ЗМІСТ КОНФЛІКТУ

Конструктивні:

1. Опоненти не виходять за рамки (свідомі чи за домовленістю етичні норми спілкування).

2. Партнери реально усвідомлюють спільну невідповідність деструктивного шляху вирішення конфлікту.

3. Конфлікт закінчується виходом, що найбільш прийнятний для більшості учасників конфлікту.

4. Вирішення конфлікту сприяє подальшому вирішенню проблеми, що спричинила конфлікт.

Деструктивні:

1. “Все або нічого!” — одна зі сторін безапеляційно наполягає на задоволенні своїх інтересів, не бажаючи поступатись на користь опонента.

2. Один з опонентів застосовує морально неприйнятні засоби впливу: силовий тиск, маніпуляції, особистісні нападки тощо.

3. У підсумку конфлікту протистояння сторін не зменшується, а зростає.

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТУ

Для конструктивного розв’язання конфлікту важливо знати його особливості.

1. Конфлікт створюють люди. Вони і сторони, і учасники конфлікту. Тому конфлікт — соціальне явище, оскільки люди діють в ньому як соціальні істоти, тому будь-який конфлікт призводить до соціальних, суспільних змін.

2. У конфлікті важлива не сама проблема — важливішою є точка зору сторін конфлікту. Люди по-різному дивляться на одну і ту ж саму ситуацію через призму свого життєвого досвіду або через систему власних уявлень, цінностей. Конфлікт утворюється у внутрішній свідомості учасників. На бачення конфліктної ситуації впливають також соціальний статус людей, їх соціальні ролі та позиції у конкретний момент. Конфлікт виникає через те, що очікування майже завжди не справджуються.

3. Конфлікт — це завжди протилежність цілей, позицій, поглядів, інтересів тощо, що спричинює відповідні наслідки. Конфлікт існує якщо є негативний наслідок розбіжностей у думках та емоційних реакціях. Він виявляється у агресивній поведінці між сторонами конфлікту. Наслідок — припинення позитивних взаємин, міжособистісної взаємодії, прояви агресії чи депресії тощо. Головною ознакою конфлікту є те, що сторони вдаються до різноманітних негативних, жорстоких дій з метою відстояти свою позицію. Проте бувають випадки, коли тільки одна зі сторін визнає ситуацію як конфліктну, має претензії до партнера, який навіть може не здогадуватись, що він залучений до конфлікту і викликає негативні емоції у партнера.

4. Порушення спілкування — це передумова, ознака, наслідок конфлікту.

5. У конфлікті завжди виявляються реакції, які можуть бути автоматичними і набутими.

6. Конфлікт існує між людьми, коли щось спільне поєднує їх.

КЛАСИФІКАЦІЯ КОНФЛІКТІВ

Залежно від конфліктуючих сторін:

- міжіндивідуальні конфлікти, міжгрупові конфлікти, які поділяються на:

- групи інтересів;
- етнонаціонального характеру;
- групи соціального формування, конфлікти між асоціаціями, партіями, внутрішньо- і міжінституціональні, між секторами суспільного поділу праці, між державними закладами, між культурами і типами культур;

щодо способу вирішення:

- насильницький;
- ненасильницький;

щодо природи виникнення:

- політичні;
- соціальні;
- економічні;

щодо рівня його прояву:

- відкритий;
- закритий;

щодо напрямку діяльності:

- горизонтальний;
- вертикальний;

залежно від потреб:

- інтереси;
- погляди;

за кількістю задіяних у конфлікті:

- внутрішньоособисті конфлікти;
- міжособисті конфлікти;
- міжгрупові конфлікти.

Внутрішньоособистий конфлікт — це стан структури особистості, коли в ній одночасно присутні суперечливі мотиви, потреби та інтереси, ціннісні орієнтири, які вона в даний момент не може самостійно вирішити.

Спираючись на психологічний аспект внутрішньоособистих конфліктів, виокремлюють три їх види: потреб; між потребою і соціальними нормами; соціальних норм.

Класифікація внутрішньоособистих конфліктів за ціннісно-мотиваційною сферою особистості:

- мотиваційний конфлікт;
- моральний конфлікт;
- конфлікт нереалізованого бажання або комплексу неповноцінності;
- рольовий конфлікт;
- адаптаційний конфлікт;
- конфлікт неадекватної самооцінки;
- невротичний конфлікт.

Причини внутрішньоособистого конфлікту поділяють на три види: внутрішні причини, що кореняться в суперечностях самої особистості; зовнішні причини, обумовлені положенням особистості в конкретній соціальній групі; зовнішні причини, обумовлені положенням особистості в суспільстві.

Міжособистий конфлікт — відкрите зіткнення людей у процесі взаємовідносин чи спільної діяльності, що виявляються як протилежності цілей у конкретній ситуації і є несумісними.

Стилі поведінки в міжособистих конфліктах: ухилення, протиборство, пристосування, співробітництво й асертивна поведінка.

Міжгруповим конфліктом вважають протидії між групами людей, а також між окремими представниками цих груп.

Мотиваційний, ситуаційний і когнітивний підходи міжгрупових конфліктів.

Фактори впливу групи на індивіда, що деформують його поведінку: соціальна фасилітація; соціальні лінощі; деіндивідуалізація; групова поляризація; огруплення мислення; груповий фаворитизм; конформізм групового рішення.

Природа і механізми міжгрупової ворожості. Механізми виникнення міжгрупових конфліктів.

Форми конфліктів між індивідом і групою: керівник — колектив; рядовий член колективу — колектив; лідер — група.

Сутність керування конфліктами та їх діагностика. Проблеми врегулювання конфліктів являють собою окрему частину сфери керування проблемними соціальними процесами. Керування конфліктами є цілеспрямованим впливом на процеси

конфліктних взаємодій, що має метою забезпечення конструктивного вирішення проблем, які стали предметом конфлікту. Система принципів, які визначають характер і ефективність керування конфліктами: принцип об'єктивності; принцип конкретно- історичного підходу; принцип плюралізму; принцип гласності; принцип демократичності.

Технологічні підходи, які використовуються в конфліктному менеджменті: легалізація конфліктів; легітимізація конфліктів; інституалізація конфлікту; раціоналізація конфліктів.

Процедура діагностики конфлікту може вміщати такі дії:

- опис явних ознак прояву;
- виявлення рівня розвитку конфлікту;
- виявлення причин конфлікту і його природи (об'єктивна або суб'єктивна); вимірювання інтенсивності протиріччя;
- виявлення сфери поширення конфлікту.

Література [1–3; 5–7; 10; 13; 35; 67–70; 83; 84].

Тема 9. Психологічні основи міжособистісної взаємодії та ефективної комунікації зі сторонами на різних етапах медіації

ТЕОРІЇ МІЖОСОБИСТИСНИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ. МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Регулювання — це окрема форма вирішення конфліктів, яка полягає в тому, що в усуненні суперечностей між опонентами бере участь третя сторона. Залучення третьої сторони можливе навіть і без згоди учасників конфлікту. Під регулюванням конфлікту можна вважати такі дії, які ставлять собі за мету ослабити сам процес боротьби або перевести гостроту відносин в іншу площину або на інший рівень відносин.

Проблема регулювання конфлікту — це проблема обмеження його негативної дії на суспільні відносини і перекладен-

ня його в суспільно допустимі форми розвитку. Процес регулювання може включати декілька етапів: початок дій; об'єктивна аналітика конфлікту; інституціоналізація конфлікту; легітимізація конфлікту; переведення процесу протистояння.

Припинення конфлікту відбувається шляхом дії зовнішньої сили, яка ліквідовує або усуває головні структурні елементи конфлікту.

Усунення конфлікту можливо провести за допомогою таких заходів:

- примусове усунення одного з суб'єктів конфлікту від активної протидії;
- виключення можливості для взаємних протидій на тривалий період часу;
- усунення або ліквідація самого об'єкта конфлікту або якого-небудь дефіциту.

Методи впливу на конфліктну ситуацію передбачають такі структурні методи: роз'яснення вимог до роботи, використання загально-організаційних комплексних цілей і використання системи винагород.

Моделі і стилі виходу з конфліктів. Стратегія поведінки сторін в конфлікті визначає і впливає на стиль виходу з нього. Вибраний стиль поведінки в конкретному конфлікті визначається рівнем задоволення своїх інтересів, який сформувала собі кожна зі сторін.

Стиль конкуренції визнає активність конфліктуючих суб'єктів, самостійність у виборі шляху досягнення своїх цілей, не ставить мети пошуку співпраці, учасники повинні володіти вольовими якостями.

Стиль пристосування — вимушений або добровільний крок однієї зі сторін протистояння — складення своїх позицій.

Стиль ухилення застосовується, коли одна зі сторін, або навіть обидві сторони, втратили інтерес до продовження протистояння при появі сумніву в позитивному його результаті, при тому що предмет конфлікту не зникає.

Стиль співпраці — вважається найскладнішим стилем поведінки, але в той же час і найбільш плідним. Сутність співпраці — це пошук найконструктивніших форм вирішення проблеми.

Стиль компромісу полягає в розумінні учасників конфлікту, що вирішення спірного питання можливе тільки через взаємні поступки.

ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ МЕДІАЦІЇ

Процес вирішення конфліктів реалізується за рахунок різних технологій. Технології являють собою систему способів, методів, підходів, численних тактичних прийомів, моделей ціленаправлених ігор.

Інформаційні технології, по своїй суті, є технологіями протидії щодо появи і їх розростання ще на етапі свого латентного зародження і спрямовані на прискорене виявлення зацікавлених сторін, припинення розростання конфлікту. Комунікативні технології спрямовані на створення умов, за яких змогли б нормалізуватися взаємини між людьми і групами, і в ході яких можна було б дійти згоди.

Організаційні технології передбачають структурно-організаційні заходи впливу, що змогли б нормалізувати взаємини серед співробітників, у крайньому випадку хоча б заблокувати розвиток конфлікту.

Переговори і стилі їх проведення. Як метод вирішення конфліктів переговори являють собою набір тактичних прийомів, спрямованих на пошук прийнятних для всіх сторін рішень у конкретній конфліктній ситуації.

Етапи правильного проведення переговорного процесу: підготовка до початку переговорів; початок переговорів і вибір стилю і методу їх проведення; пошук компромісного рішення; завершення переговорів.

Досягнення угоди можливе на основі трьох типів рішення: серединного (компромісного), асиметричного і принципово нового рішення.

РОЗВИТОК НАВИЧОК ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ. СТИЛІ ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ

У переговорному процесі кожна зі сторін вибирає свій стиль поведінки. Виділяють чотири стилі ведення переговорів: жорсткий стиль цілком відповідає стратегії суперництва; м'який стиль відповідає стратегії пристосування і відхилення; торговельний стиль відповідає стилю компромісу; переговори в стилі співробітництва реалізують мету максимального задоволення інтересів обох сторін.

Консенсусні технології вирішення конфліктів. Консенсус (згода) є рішенням, прийнятним для конфліктуючих сторін, у розробці якого свідомо беруть участь всі учасники процесу, що базується тільки на стабільній згоді, у якій зацікавлені всі учасники конфлікту.

Використання технології консенсусу при керуванні конфліктами має на меті не тільки мінімізацію його наслідків, але й максимальне збільшення користі для усіх причетних до конфлікту.

Найпоширенішими технологіями консенсусу сучасного часу є різні форми арбітражу:

- зобов'язуючий арбітраж;
- рекомендаційний арбітраж;
- арбітраж “кінцевої пропозиції”;
- обмежений арбітраж;
- посередницький арбітраж;
- третейський суд;
- консенсус і компроміс.

Конфліктний медіаторинг — це проведення переговорів за участі медіатора. Поняття “медіація” означає в перекладі з латинської посередництво. Специфіка медіаторингу полягає в тому, що для організації переговорного процесу залучається професійний фахівець — медіатор, який може виступати в ролі як фахівця з конфліктів, так і посередника, що сприяє вирішенню конфліктних ситуацій неюридичними способами. Медіатор у процесі медіації тільки організовує сам процес переговорів, підтримує його конструктивність і сприяє пошукові вигідних

варіантів, кінцеве ж рішення приймають самі конфліктуючі сторони.

Стадії процесу медіаторингу:

1. Оцінка медіатором сутності даного процесу.
2. Виклад кожною зі сторін свого бачення конфліктної проблеми.
3. Обговорення проблеми (зняття емоційної напруги, що накопичилась у кожної зі сторін).
4. Підготовка і проведення переговорів.
5. Формування пропозицій.
6. Розробка кінцевої угоди і її прийняття.
7. Вихід з медіації (оцінка попередньої роботи).

Постконфліктна стадія: спостереження медіатором результативності досягнутих угод, аналіз своїх дій для визначення їх ефективності.

СТРАТЕГІЇ ЗМЕНШЕННЯ НАПРУЖЕННЯ ТА ДЕЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТІВ

Профілактика конфлікту як спосіб його попередження.

Діяльність з попередження конфліктів являє собою здатність узагальнювати наявні теоретичні й емпіричні дані і на їхній основі прогнозувати майбутнє. Успіх профілактики залежить від ряду передумов: знання загальних принципів управління соціальними процесами й уміння використовувати їх для аналізу конкретних ситуацій; рівня загальнотеоретичних знань щодо сутності конфлікту, його причин і етапів розвитку; глибини аналізу передконфліктних ситуацій; ступеня відповідності обраних методів коригування сформованої ситуації.

Труднощі, які можуть виникати на шляху попередження конфліктів:

- перша група перешкод характеризується нездоланим прагненням людини до свободи і незалежності;
- друга група перешкод полягає в тому, що існує різне розуміння моральних норм, які регулюють людську поведінку в суспільстві;

- третя група перешкод пов'язана з процесом надання ряду моральних норм правової форми статусу захисника прав і свобод особистості.

Причини конфліктів (об'єктивні, або соціальні, та суб'єктивні, або психологічні) та заходи щодо їх попередження.

Методи тактичної профілактики конфліктів: метод згоди; метод доброзичливості, або емпатії; метод збереження репутації партнера; метод взаємного доповнення; метод антидискримінаційної гуманної політики; метод психологічного згладжування.

Концепції і технології превентивної діяльності. Під превенцією конфліктів розуміють такий вид діяльності, що має цільовий характер усунення конфлікту і прямий, або опосередкований, вплив на фактори запобігання виникненню конфліктної ситуації. Внутрішньополітична діяльність повинна бути націлена на: попередження насильницьких конфліктів; попередження розширення конфлікту на його початковій стадії; попередження нових спалахів насильства після загального припинення конфлікту.

Технологію превентивної діяльності можна звести до двох типів: операційні і структурні.

Операційні технології. Стратегія дій розгортається в передконфліктних умовах, під час прояву проблемної ситуації, в якій не виявляється конкретних ознак конфлікту. Сама технологія включає чотири ключових елементи: організація превенції; наявність підходу як основи для компромісного інтересу; наявність внутрішніх ресурсів для можливого зрівноваження інтересів сторін; наявність чіткої програми превентивних дій.

У сфері політичних відносин найбільш ефективними вважаються такі технології: раннє попередження або рання відповідь; превентивна дипломатія; економічні заходи, у тому числі санкція, блокада і т. ін.; використання збройних сил.

Сучасний менеджмент профілактики конфліктів. Завданням сучасного менеджменту є створення в організації

стійкого морально-психологічного клімату, здатного протистояти різноманітним негативним тенденціям.

Закріплення в зрілих колективах позитивних моделей поведінки може, ймовірно, ускладнити зародження негативних відносин і звести вплив зовнішніх конфліктних чинників до мінімуму.

Принципи, реалізація яких на організаційно-управлінському рівні сприяє співробітництву, згуртованості, зміцненню антиконфліктного потенціалу:

- принцип довгострокових цілей;
- принцип готовності до ризику;
- принцип визнання нових ідей як головної цінності будь-якої справи;
- принцип дійсності;
- принцип спрощення;
- принцип підбору і виховання ефективних співробітників-професіоналів;
- принцип співробітництва.

Методи попередження конфліктів — налагодження і зміцнення співробітництва між можливими в майбутньому суперниками:

- згода;
- практична емпатія;
- збереження репутації партнера;
- взаємне доповнення партнерів;
- виключення соціальної дискримінації;
- неподільність заслуг;
- психологічний настрій.

Література [1–3; 5–7; 10; 13; 35; 69; 71–73; 83; 84].

Тема 10. Тактика та стратегія медіації

Після отримання первинної інформації про конфлікт, зібраної під час розвідувальних опитувань очевидців і свідків,

оперативних установок і спостереження на місці події конфлікту, під час його огляду та їх оцінки, у медіатора має сформуватися певне припущення щодо головних причин і цілей виникнення конфлікту. Після закінчення оперативного огляду місця події на підставі поміченого і вивченого при цьому огляді, а також даних, які відомі, може скластися уявлення про те, як конфлікт стався, за яких обставин. Наскільки уявлення збігається з тими припущеннями, які медіатор склав до цього, чи спростовуються ці припущення, чи не виникають нові?

Наступним кроком має стати використання тактичних прийомів по розв'язанню конфліктів, а також встановлення можливих мотивів їх виникнення. Причому використання прийомів медіації якраз і необхідно для встановлення всіх можливих мотивів конфлікту.

Всі тактичні прийоми медіації можуть бути зведені до **трьох основних**:

- 1) виявлення і дослідження обставин, що передували конфлікту;
- 2) виявлення і дослідження обставин, що супроводжували його розвиток і протікання;
- 3) виявлення і вивчення обставин, що настали після конфлікту, у зв'язку з його виникненням.

Ці прийоми мають допомогти медіатору з'ясувати картину події, яка вкаже на мотиви, що призвели до виникнення та розвитку конфлікту, і на того (по можливості конкретно), хто до цього причетний.

Природно, працюючи в напрямі виявлення обставин, зазначених у тактичних прийомах по розв'язанню конфліктів і встановлюючи можливі його мотиви, потрібно використовувати відомі методи збору інформації.

Виявлення мотивів вчинення злочину — це наступний і дуже важливий тактичний крок на шляху до розв'язання конфліктів. Кожен крок медіації, кожна дія, спрямована на розв'язання конфлікту, має проводитися за допомогою наявного озброєння, тобто вказаних розшукових методів.

В усіх випадках, коли хочуть встановити справжні причини вчинку, з'ясувати істину конфлікту, потрібно з'ясувати мотив і ціль. Інакше кажучи, потрібно шукати тих осіб, яким вигідні результати вчиненого діяння.

Провідна роль встановлення мотиву в розв'язанні конфлікту зумовлена характером і специфікою людської поведінки, а саме: його вибірковістю і цілеспрямованістю. Знання мотивів і вміння правильно їх виявляти допоможе медіатору розрізняти стадії конфліктів і робити висновки про можливих співучасників і про їх кількість.

Значення мотиву в людській суспільно небезпечній поведінці різноманітне і багатопланове. Це саме та ознака, через яку простежуються всі зв'язки і відносини, що характеризують конкретну особистість і вчинені нею дії.

Знання мотивів допомагає встановити істину у справі. Без встановлення мотиву конфлікт залишається загадкою.

Людина зазвичай прагне обрати таку поведінку, яка б більше відповідала пристрастям і потягам, що займають важливе місце у структурі її особистості. Вибірковість — це основна властивість поведінки, її найхарактерніша риса. Ця властивість притаманна будь-якій людській поведінці, в тому числі і протиправній. Ця обставина і має служити відправним пунктом у визначенні об'єктивних і суб'єктивних ознак конфлікту, в тому числі у визначенні мотивів і цілей.

Мотив визначає поведінку не саму по собі, а тільки у співвідношенні з метою, у зв'язку з тими результатами, досягнення яких прагне особа, здійснюючи ту чи іншу дію. Мотив і мета — поняття тісно пов'язані, взаємозумовлені, корелятивні. Мета завжди опосередкована мотивом так само, як мотив опосередкований метою. Від мотиву залежить, як людина формулює мету, а мета визначає, у який спосіб буде здійснюватися намір, що виник.

Цілеспрямованість — відмінна риса будь-якої людської діяльності. Людина, перш ніж діяти, визначає мету, модель майбутнього, яку прагне досягти за допомогою цієї дії. Цілеспрям-

мованим є і суспільно небезпечне діяння, але в цьому випадку мета має більш специфічне значення.

Відповідно до загального правила мотив конфлікту — спонукання усвідомлене, опосередковане бажанням здійснення мети. Ця характеристика мотиву ґрунтується на тому, що волевиявлення — єдиний процес, в якому мотив, свідомість, воля та інші психологічні ознаки виступають в єдності і взаємозумовленості.

Разом із тим особлива форма діяльності, зумовлена вольовими зусиллями кількох осіб, безсумнівно накладає свій відбиток на характер причинного і винного зв'язку у випадках розвитку конфліктів у співучасті. Питання про причинне значення діяльності кількох осіб, які заподіяли спільними зусиллями суспільно небезпечні наслідки, є одним з найскладніших питань проблеми співучасті. Слід зазначити, що деякі форми співучасті, в яких кожен співучасник своєю поведінкою безпосередньо сприяв настанню конфлікту, не викликають яких-небудь труднощів у встановленні причинного зв'язку. В даному випадку кожен співучасник, безпосередньо впливаючи на об'єкт, тим самим чинить дію, що утворює об'єктивну сторону того чи іншого конфлікту.

Найбільша складність у вирішенні цього питання виникає при так званій складній співучасті, при співучасті в тісному сенсі слова. Інакше кажучи, в тих випадках, коли ролі співучасників у настанні конфліктного результату істотно між собою різняться, коли поряд з виконавцем є організатор, підбурювач та підсобник.

На перевірці різних версій щодо осіб, які брали участь у конфлікті, і будується подальша, глобальна стратегія медіації. Цей процес об'ємний і складний, тому що вимагає уваги, кропіткої роботи по кожній версії.

Першим стратегічним кроком має стати **встановлення мотивів та цілей учасників конфлікту**. Враховуючи встановлені цілі та мотиви, можна використовувати це для переконання сторін до врегулювання конфлікту та підписання медіаційної

угоди. Медіатор створює версію врегулювання конфлікту, де повністю або частково задовольняються інтереси сторін конфлікту. Медіатор використовує наявні способи медіації, методично просуваючись крок за кроком по логічному ланцюжку від факту до факту. Надалі робота має вестися за так званою уточненою версією, з конкретизованими особами. Нагадуємо, що вся ця діяльність проводиться з використанням таких самих засобів у вигляді методів збору інформації.

Отже, стратегія медіації має наступні складові:

1. Вивчення картини конфлікту з урахуванням подій, що були передумовою конфлікту, подій, що супроводжували конфлікт, та подій, що мали місце після конфлікту, але виникли у зв'язку з ним.

2. Визначення інтересів кожної сторони.

3. Встановлення мотивів та цілей кожної зі сторін, можливо, не одних.

4. Планування тактичних алгоритмів для врегулювання конфлікту в залежності від визначених мотивів та цілей.

5. Проведення заходів для врегулювання конфлікту.

Але спочатку медіатор має зробити **правильні висновки** і **припущення** з усього напрацьованого і встановленого ним матеріалу під час попередніх дій. Подібні припущення слід називати версіями. Щоб правильно планувати свої дії, необхідно накреслити кілька робочих версій виникнення конфлікту.

Всі версії прийнято розділяти на дві групи.

До **першої групи** належать прості, загальні версії, які передбачають деяку окрему обставину, що стосується способу розвитку конфлікту, місця і часу.

До **другої групи** версій належать більш розгорнуті, конкретні версії. Вони включають взаємопов'язану низку припущень, що охоплюють частину або всі елементи конфлікту. Версії другої групи висуваються пізніше, після роботи над першою групою версій, і є доробленими, вдосконаленими першими версіями.

Дії під час опрацювання кожної версії слід проводити згідно зі своїми можливостями і користуватися всіма зазначеними

методами збору інформації. Допоки не позначилася найбільш ймовірна версія, працювати за всіма версіями потрібно з однаковою увагою.

Як тільки здобуті факти дають можливість зробити висновки про мету та інтереси певної сторони конфлікту або ключових персон, необхідно вжити заходів до перевірки своїх підозр.

Література [1–3; 5–7; 10–12; 14–19; 21; 22; 39; 67–77; 117; 126; 129].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Barnier, M. (2006). For a European civil protection force: europe aid. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169E:0140:0144:EN:PDF> (дата звернення: 25.05.2023).
2. Commitment to enhance resilience. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July, 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 18.07.2023).
3. Decision № 1313/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on a Union Civil Protection Mechanism. *Official Journal of the European Union*. 2013. № L 347. 20 December. P. 924–947.
4. European Code of Conduct for Mediation Providers. Ad adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg, 3–4 December 2018. URL : <https://rm.coe.int/cepej-2018-24-en-mediation-development-toolkit-european-code-of-conduc/1680901dc6>
5. European neighbourhood policy. European Commission : веб-сайт. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/european-neighbourhood-policy_en (дата звернення: 18.06.2023).
6. European Parliament. (2005). European Parliament resolution on the recent tsunami disaster in the Indian Ocean. Brussels: European Parliament.
7. For a European civil protection force: europe aid. *Official Journal of the European Union*. 2010. № C 169 E/140. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169E:0140:0144:EN:PDF> (дата звернення: 18.01.2023).
8. Берт Маан Ремко ван Пі, Сергеева А., Сергеева С., Романадзе Л., Радченко В. Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. Липень 2020. URL : <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf>
9. Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law (COM/2002/0196 final), 19.04.2002. URL : <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/61c3379d-bc12-431f-a051-d82fetc20a04>

10. Hall J., Sandeman H. (2022). NATO's Resilience: The first and last line of defence. URL: <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/updates/2022-SU-NATO-HallSandeman.pdf> (дата звернення: 18.07.2023).
11. Hanausek, T. The safety management — a new branch of science, (in Polish), Bezpečnost' a ochrana majetku, LIPORT LFK, Kosice, 2001. 220 p.
12. Hollis, S. (2010). The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance. *Cooperation and Conflict*, 45(3). P. 312–330.
13. Khozpun, O., Kichuk, Ya., Petrenko, A., Dombrovska, O., & Metil, A. (2024). Mediation as a conflict resolution tool in criminal proceedings in the context of martial law (Медіація як інструмент вирішення конфліктів у кримінальному провадженні з урахуванням особливостей воєнного стану). *Social and Legal Studios*, 7 (1). P. 264–272. URL : <https://doi.org/10.32518/sals2.2024.264>
14. Korzeniewicz L. F. Securitylogy as a scientific discipline. The concept of safety. *Komunikácie. Communications*. 2005. № 3. P. 20–23.
15. Korzeniewicz, L. F. Securitologia — naukowe badania problematyki bezpieczeństwa człowieka i organizacji społecznych. *Securitologia*. 2012. № 2 (16). P. 11–46. ISSN 1898-4509.
16. Principles of Good Governance. URL: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (дата звернення: 13.07.2023).
17. Resilience, civil preparedness and Article 3. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (дата звернення: 18.07.2023).
18. Results Based Management. Concepts and Methodology. URL: <http://web.undp.org/evaluation/documents/RBMConcepts-Methodgyjuly2002.pdf> (дата звернення: 01.07.2023).
19. Strategic National Framework on Community Resilience / UK Cabinet Office. 2011. URL: <https://www2.oxfordshire.gov.uk/cms/sites/default/files/folders/documents/fireandpublicsafety/emergency/StrategicNationalFramework.pdf>(дата звернення: 18.07.2023).
20. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”). URL : https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/singapore_convention_eng.pdf
21. Vademecum — Civil Protection. URL: <https://erccportal.jrc.ec.europa.eu/vademecum/index.html>; COBR. URL: <https://www.insti->

- tuteforgovernment.org.uk/explainers/cobr-cobra (дата звернення: 18.07.2023).
22. Villani, S. The EU Civil Protection Mechanism: instrument of response in the event of a disaster. *Revista Universitaria Europea*. 2017, 26. P. 121–148.
 23. Адвокат та медіація. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, Р. Коваль та ін. Харків: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с. URL : <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%90%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>
 24. Альтернативне вирішення спорів : підручник / кол. авт.: Ю. Д. Притика, Р. Ю. Ханик-Посполітак, С. О. Кравцов та ін.; за заг. ред. Ю. Д. Притики. Київ: ВД “Дакор”, 2021. 436 с.
 25. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів : підручник / кол. авт.: Ю. Д. Притика, Р. Ю. Ханик-Посполітак, С. О. Кравцов та ін.; за заг. ред. Ю. Д. Притики. Київ: ВД “Дакор”, 2021. 436 с.
 26. Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / М. Я. Білак, Ю. Д. Притика, О. М. Спектор, М. М. Хоменко ; за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с.
 27. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба, У. Б. Воробель, Н. М. Грабар, А. О. Дутко; за ред. О. Б. Верби. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 415 с. URL : http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf
 28. Апалькова І. С. Окремі аспекти реалізації принципу добровільності в процедурі медіації в Україні. *Вісн. Чернівецького ф-ту Нац. ун-ту “Одес. юрид. акад.”*. 2019. № 3. С. 82–92. URL: http://www.jes.nuoua.od.ua/archive/3_2019/3_2019.pdf
 29. Безхлібна Н., Потьомкіна Ю. Медіатор: роль, статус і відповідальність. *Юрист & Закон*. 11 лип. 2019 р. № 24. URL : https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/mediators_in_ukraine_their_role_status_and_responsibility/
 30. Бондарчук Н. В., Мамчур С. М. Медіація та фасилітація як поза-судові засоби вирішення спорів: поняття та відмінність. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2018. № 2. С. 145–150.

31. *Верба О. Б., Гайченко А. В.* Виконуваність угоди за результатами медіації відповідно до законодавства Республіки Польща: запозичення позитивного досвіду. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 348–362. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/5808/5841> ([https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-348-362](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-348-362)).
32. *Водоп'ян Т. В.* До питання історії розвитку медіації в Україні. *Приватне право і підприємництво*. 2020. № 20. С. 45–48. URL : <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/9.pdf>
33. *Воробель У. Б.* Вимоги щодо особи медіатора: досвід Польщі. Медіація в судовій, правоохоронній та правозахисній системах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 30–31 трав. 2019 р.). Одеса: ОДУВС, 2019. С. 40–47.
34. Вступ до альтернативного вирішення спорів : навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.]; за ред. У. Хельмманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницьк. ун-т упр. та права, 2017. 234 с.
35. *Гайворонська І.* Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів на українських землях. *Юрид. Україна*. 2008. № 5. С. 102–106.
36. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
37. *Грень Н. М.* Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Нац. ун-т “Львів. політехніка”. Львів, 2016. 250 с. URL : <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/6d6fe843-7f6a-46bb-9108-cca5f35fb739/content>.
38. *Гриб А. М.* Примирення та відновне правосуддя у правовому житті Київської Русі. *Порівняльно-аналітичне право* [Електронне наук. фахове вид.]. 2013. № 2. С. 19–23.
39. *Дейнеко С. В., Лисенко С. О.* Стратегія на кордоні світів. Київ: ВД “Дакор”, 2024. 288 с.
40. *Деркач В. В.* Історія становлення медіації у конституційному праві України. *Юрид. наук. електрон. журнал*. 2023. № 9. С. 46–48. URL : http://lsej.org.ua/9_2023/10.pdf.
41. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. про певні аспекти медіації в цивільних та гос-

- подарських правовідносинах URL : <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.
42. *Добровольська Г. Д.* Правовий статус медіатора // Сучасні виклики соціально-політичного розвитку: політико-правові та соціально-економічні виміри : матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 3 черв. 2020 р.). Одеса : ДЗ “Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського”, Центр соц.-політ. дослідж. “Politicus”, 2020. С. 13–16. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/15037/3/Dobrovolska%20G.2020.pdf>
 43. Європейський кодекс етики медіаторів. URL : https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf
 44. Європейський кодекс поведінки для надавачів послуг з медіації (European Code of Conduct for Mediation Providers) від 03–04.12.2018 р., прийнятий Європейською Комісією з ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)). URL : <https://rm.coe.int/cepej-2018-24-en-mediation-development-toolkit-european-code-of-conduc/1680901dc6>
 45. Європейський кодекс поведінки медіаторів (European Code of Conduct for Mediators) від 02.06.2004 р., прийнятий Європейською Комісією з ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)). URL : <https://civilmediation.org/wp-content/uploads/2020/05/European-Code-of-Conduct-for-Mediators.pdf>
 46. *Заверуха О.* Правова природа медіації та практика її застосування у процесі вирішення податкових спорів. *Law. State. Technology.* 2023. Вип. 2. С. 3–10. URL : <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/286/254>
 47. Закон України “Про медіацію”. Науково-практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / за заг. ред.: О. О. Кармази, Т. В. Федоренко, П. О. Ізюти. Київ: Талком, 2023. 241 с. URL : https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/komentar_pro_mediaciu_compressed.pdf
 48. Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
 49. *Іванов О. О.* Поняття, види та характерні риси медіації як соціально-правового явища. *Морська безпека та оборона.* 2023. № 1. С. 16–20. URL : <https://doi.org/10.32782/msd/2023.1.3>

50. Кантор Н. Ю. Європейські стандарти правового статусу медіатора. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2020. Вип. 60. С. 109–112. Серія “Право”. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/25.pdf>
51. Карашук К. Л. Застосування медіації у виконавчому провадженні: перспективи для України на основі досвіду зарубіжних країн. *Вісн. Асоціації приватних виконавців України* / гол. редкол. О. Верба. Київ: АПБУ, 2023. № 1. 86 с. С. 43–47. URL: https://drive.google.com/file/d/1vWYasW-J4_b_Fs6mqwRITUx31M7b2Dxe/view
52. Карашук К. Л. Медіація і примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). 748 с. С. 453–466. Серія “Право”. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/5676/5708>
53. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13–18. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/3.pdf>
54. Карпінська Н. В., Чупринський Б. О. Перспективи застосування медіації у діяльності Національної поліції. *Історико-правовий часопис*. 2023. № 18 (1). С. 79–86. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2022-1/10>
55. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ, Рада Європи, Національна асоціація медіаторів України, Українська академія медіації. Київ, 2017. 30 с. URL: <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Kyselova-T-Mediation-Integartion-UKR.pdf>
56. Кінаш Н. Б. Медіація — альтернативний правовий інструмент захисту прав людини. *Юрид. наук. електрон. журн*. 2023. № 1. С. 107–109. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/23.pdf
57. Коваленко Т. Медіація: процедура врегулювання спорів за взаємною згодою сторін. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 1. С. 16–23. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/825569>
58. Ковалко Н. Медіація в діяльності державного виконавця та приватного виконавця // Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с. С. 438–443. URL : <https://newjustice.org>

ua/wp-content/uploads/2020/02/Textbook_on_Mediation_for_Law_Schools.pdf

59. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
60. Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
61. Кодекс професійної етики медіатора Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України, затверджений Рішенням Президії Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України від 07.12.2022 р. URL : https://masom.org.ua/wp-content/uploads/Kodeks-etyky-MAK_ukr.pdf
62. Кодекс професійної етики медіатора, затверджений рішенням Загальних зборів ГО “Національна асоціація медіаторів України” від 19.02.2022 р., протокол № 1/2022. URL : <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyuny-pyeeakhsua/>
63. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
64. *Корінний С. О.* Впровадження медіації в адміністративний процес України. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород: ДВНЗ “Ужгород. нац. ун-т”, 2019. 243 с.
65. *Красіловська З.В.* Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2017. 236 с. URL: http://www.oridu.odessa.ua/8/4/doc/dis_KRAS_1.pdf
66. *Леко Б., Чуйко Г.* Медіація: підручник. Чернівці: Книги – XXI, 2014. 520 с. URL : <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/6772?show=full>
67. *Лисенко С. О.* Як розкривати економічні злочини: монографія. Київ: ДП “Персонал”, 2017. 356 с.
68. *Лисенко С. О.* Безпека на межі світів. Київ: ВД “Дакор”, 2022. 416 с.
69. *Лисенко С. О.* Корпоративні конфлікти та методи їх розв’язання: курс лекцій. Київ: ДП “Персонал”, 2014. С. 356.
70. *Лисенко С. О.* Особливий погляд на інформаційну безпеку. Київ: СПД Чалчинська, 2020. 380 с.

71. *Лисенко С. О.* Як розкривати тяжкі злочини. Київ: Людмила, 2019. 348 с.
72. *Лисенко С. О.* Мистецтво розшукових операцій. Київ: Людмила, 2019. 272 с.
73. *Лисенко С. О.* Теорія адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки підприємництва: монографія. Київ: ДП ВД “Персонал”, 2017. 396 с.
74. *Лисенко С. О., Терещук О. Д.* Загальна теорія розкриття злочинів: практ. посіб. Київ: “Дакор”, 2024. 642 с.
75. *Логуш Л. В.* Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні. *Підприємство, господарсько і право*. 2021. № 6. С. 221–227. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/36.pdf>
76. *Лукашевич І. М.* Медіація в Україні: історико-правові передумови та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Нац. ун-ту*. 2024. Вип. 82: ч. 1. С. 98–102. Серія “Право”. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/15.pdf>
77. *Любченко Я. П.* Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, М-во освіти і науки України, 2018. 249 с
78. *Мазаракі Н. А.* Медіація в Україні: теорія та практика : монографія / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с. URL : <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/01ffcf81126fede4df411eb651af38c1.pdf>
79. *Мазаракі Н. А.* Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 484 с. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/uploads/documents/31793.pdf>
80. Медіація в державах Європейського Союзу. URL : http://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/mediatsiya-v-derzhavakh-evropeyskogo-soyuzu/
81. Медіація у виконавчому провадженні: міжнародний досвід та перспективи для України — Проєкт ЄС “Право-Justice” провів Стратегічну сесію для АПВУ. 05.10.2022. URL : <https://www.pravojustice.eu/ua/post/mediaciya-u-vikonavchomu-provadhenni-mizhnarodnij-dosvid-ta-perspektivi-dlya-ukrayini>
82. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

URL : <http://namu.com.ua/ua/downloads/-pidrychnik-dlya-uristov/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B7%20%D0%B-C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D-1%97.pdf>

83. Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в державних органах, затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20.06.2022 р. № 46-22. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046859-22#Text>
84. Методичні рекомендації щодо роботи з конфліктами в органах місцевого самоврядування, затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 20.06.2022 р. № 47-22. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0047859-22#Text>
85. Миколенко О. М. Медіатор і його правовий статус у кримінальному процесі України. *Держава та регіони*. 2020. № 1 (67). Т. 2. С. 84–87. Серія “Право”. URL : http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2020/part_2/15.pdf
86. Можайкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5, Vyd. 1. С. 131–136. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_1_20
87. Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний погляд. *Держава та регіони*. 2010. № 2. С. 165–168.
88. Огренчук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. URL : <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/fd2e1f9e-ca32-46a5-9600-c7d9fe62a9f7/content>
89. Пащенко К. І. Медіація в Україні та світі: генеза, правове регулювання та ефективність при вирішенні цивільних спорів. *Юрид. наук. електрон. журн*. 2020. № 8. С. 128–132. URL : http://lsej.org.ua/8_2020/33.pdf
90. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 верес. 2023 р.). 2023. URL : https://oduvs.edu.ua/uploads/materiali_III_Mizhnarodnoyi_naukovo_praktichnoyi_979a5bc85a.pdf
91. Поліщук М. Я. Моделі медіації: порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Вип. 2. С. 52–56.

92. Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання надання послуг з медіації медіаторами, включеними до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги” від 03.06.2020 р. № 445. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-2020-%D0%BF#Text>
93. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги” від 02.09.2022 р. № 990. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2022-%D0%BF#Text>
94. Примірні процедури в цивільному процесі: теорія і практика (нотаріат, суд, адвокатура, виконавче провадження): наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ: Алерта, 2022. 428 с. Серія “Процесуальні науки”.
95. *Притика Ю. Д.* Запровадження інституту медіації в Україні: передумови й перспективи правового регулювання. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. Херсон: ВД “Тельветика”, 2016. Вип. 1, Т. 2. С. 14–16.
96. *Притика Ю. Д.* Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень М-ва юстиції України*. 2010. № 10. С. 86–92.
97. *Притика Ю. Д.* Медіація у виконавчому провадженні з огляду на закордонний досвід. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 607–617.
98. *Притика Ю. Д.* Стан та перспективи викладання курсів медіації у вітчизняному освітньому процесі. Реформування юридичної освіти: виклики часу: зб. статей до ювілею д-ра юрид. наук, проф. Н. С. Кузнецової / відп. ред. О. В. Кохановська та О. О. Кот. Київ: ПрАТ “Юридична практика”, 2019. 528 с. С. 433–443.
99. *Притика Ю., Лисак О.* Порівняльна характеристика медіації та врегулювання спору за участі судді в цивільному судочинстві України. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2021. № 3. С. 103–105.
100. Про затвердження Порядку підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: КЦ надання правової допомоги; Наказ, Порядок, Перелік, Форма типового документа, Заява, Свідectvo від 11.04.2023 р. № 17. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0017419-23#Text>
101. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

102. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України; Положення від 24.02.1994 р. № 4002-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
103. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
104. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
105. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
106. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
107. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-IV#Text>
108. *Прущак В. Є.* Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики* / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Є. О. Харитонов (заст. голов. ред.), К. Г. Некіт (відп. секр.) та ін. Херсон : ВД “Гельветика”, 2019. Вип. 34. С. 90–95. URL : DOI:10.32837/chc.v0i34.179
109. *Рабінович П. М.* Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 10-те вид., допов. Львів: Край, 2008. 224 с.
110. *Рахліс В. Л., Павленко О. О.* Переговори і медіація: підручник для підготовки професійного переговорника. 2-ге вид. переробл. ВД “Гельветика”, 2021. 344 с.
111. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14 травня 1981 р. URL : <https://court.gov.ua/userfiles/08.pdf>
112. Рекомендація № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 399 засіданні заступників міністрів 16 вересня 1986 р. URL : <https://court.gov.ua/userfiles/06.pdf>
113. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf

114. Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державами-членам щодо медіації в кримінальних справах. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 679 засіданні заступників міністрів 15 вересня 1999 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_99_19_1999_09_15.pdf
115. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf
116. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах. Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 р. URL : https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf
117. Романенко О. В. Формування навичок медіації в майбутніх правоохоронців. *Ůridiĉna psihologiã* (Юридична психологія). 2022. № 2 (31). С. 106–112
118. Слома В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4 (36). С. 89–93. URL : <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/view/1726/1784>
119. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ, 2012. 180 с.
120. Типовий Закон Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі “Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру”, Нью-Йорк, 24 червня 2002 р. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/219198__219263
121. Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19.11.2002 р. “Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру”. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/219198__219263
122. Турлай О. Історичні аспекти виникнення медіації як форма захисту прав інтелектуальної власності. *Актуальні пробл. правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 18–23. URL : <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1490>
123. Факас І. Б. Правовий статус медіатора та здійснення медіації в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 107–

111. URL : <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ef2e9738-ef85-45da-9e96-98cf5305edf2/content>
124. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
125. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
126. *Цувіна Т. А.* Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: зб. наук. пр. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред. І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханик-Посполітак. Київ : ВД “Дакор”, 2017. 238 с. С. 195–200. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12731/1/Cuvina_195-200.pdf
127. *Шеремет А. М.* Досвід зарубіжних країн щодо впровадження медіації та можливість його застосування в Україні. *Часоп. Нац. ун-ту “Острозька академія”*. 2019. № 2 (20). Серія “Право”. URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19samzvu.pdf>
128. *Шеремет А. М.* Етичні та кваліфікаційні вимоги до медіатора. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2. Ч. 1. С. 82–89. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_1/15.pdf
129. *Шинкар Т. І.* Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 215 с. URL: http://lp.edu.ua/sites/default/files/dissertation/2018/8401/dysertaciyna_robota_na_zdobuttya_naukovogo_stupenya_kandydata_yurydychnyh_nauk_shynkar_t.i.pdf
130. *Шишка Н. В.* Поняття “медіація” як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2021. № 4. С. 297–301. http://www.lsej.org.ua/4_2021/74.pdf
131. *Щербак С. В.* Примирення сторін у виконавчому процесі та посередництво: спірні питання. *Цивілістична процесуальна думка*. 2016. № 3. С. 84–88.
132. *Яковлев В. В.* Присудова та позасудова медіація: основні ознаки: зб. наук. пр. Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. 2017. Вип. 26. С. 139–151. Серія “Право”. URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/56>

133. Ясиновський І. Г. Імплементація процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 236 с.
134. Ясиновський І. Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітарного ун-ту*. 2014. Вип. 10–2 (1). С. 31–33. Серія “Юриспруденція”. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-2%281%29__11

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план курсу “Медіація та розв’язання конфліктів”	5
Зміст курсу “Медіація та розв’язання конфліктів”	6
Запитання і завдання для самостійного повторення матеріалу та самоперевірки знань.....	9
Теми рефератів.....	18
Методичні матеріали лекцій.....	20
Список літератури	80

Навчальне видання

Редактор *В. Д. Бондар*
Коректор *А. А. Тютюнник*
Комп’ютерне верстання *Н. В. Коваленко*

Формат 60×84/₁₆.
Ум. друк. арк. 5,47. Обл.-вид. арк. 3,88. Наклад 60 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2

Свідоцтво
про внесення суб’єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7066 від 04.06.2020

Віддруковано в друкарні “Видавництво Ліра-К”

03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1